

DE WISSELING IN HET OPPERBEVEL VAN LAND- EN ZEEMACHT IN FEBRUARI 1940

HARE OORZAKEN EN HARE GEVOLGEN

Door I.H. REYNDERS
GENERAAL b.d.,
OUD-OPPERBEVELHEBBER VAN LAND- EN ZEEMACHT

Voorwoord.

In den vroegen ochtend van 10 Mei 1940 overschreed een Duitsche troepenmacht van ongeveer één derde van de numerieke sterkte van ons leger onze grenzen van Vaals tot Enschedé en bij Coevorden en Nieuwe Schans, hadden luchtaanvallen plaats op onze vliegvelden en werden valschermjagers in grooten getale afgeworpen, waardoor o.m. de Moerdijkbruggen - en daarmee de toegangspoort uit het Zuiden tot de Vesting-Holland - in 's vijands handen geraakten.

Te 7.00 voormiddag van dien dag werd bevel gegeven tot het ontruimen van Noord-Brabant door het overgrootste deel van de aldaar opgestelde troepen.

Te 24.00 begon de terugtocht uit de z.g. Peel-Raamstelling, waarin aan een vijandelijke doormarsch door onze zuidelijke provinciën het hoofd zou worden geboden.

In den namiddag van 12 Mei bereikten het Algemeen Hoofdkwartier berichten, dat sterke Duitsche pantsertroepen door de Langstraat in Westelijke richting oprukten.

Te 23.30 meldde de zender Bremen, dat deze troepen bij Moerdijk de hand hadden gereikt aan de daar aanwezige valschermjagers.

Bij het aanbreken van den dag op 13 Mei werd vastgesteld, dat lange colonnes gepantserde voertuigen de verkeersbrug bij Moerdijk overschreden.

In den nacht van 13 op 14 Mei werd de Grebbestelling ontruimd.

Op 14 Mei te 15.30 besloot de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht met de geheele weermacht, met uitzondering van de troepen in Zeeland, te capituleeren.

Waaraan was deze catastrophale gang van zaken te wijten en wie moest(en) daarvoor verantwoordelijk worden gesteld? Bij een onderzoek naar deze vraag zal zeer zeker de wisseling in het Opperbevel, kort vóór den oorlog, niet voorbij mogen worden gezien.

Met het oog hierop en in verband met de mogelijkheid, dat ik op het daartoe geëigende oogenblik niet meer in staat zou zijn persoonlijk inlichtingen te geven, heb ik, kort na de capitulatie, het verloop van het conflict, dat tot die wisseling heeft geleid, schriftelijk vastgelegd.

Tot nu toe is een onderzoek als boven bedoeld achterwege gebleven. De Regeering, die van alle landsdienaren - terecht - verantwoording eischt van hunne gedragingen gedurende de bezetting, schijnt geen belangstelling te hebben voor de vraag, wie bij de voorbereiding en bij het voeren van den oorlog hier te lande wèl en wie niet hun plicht hebben gedaan.

Ik acht dit standpunt niet juist. Naar mijne meening heeft het Nederlandsche Volk recht, aangaande de toen gemaakte fouten en tekortkomingen te worden ingelicht, teneinde er voor te kunnen waken, dat deze in den vervolge zullen worden vermeden en dat zij, die toen hebben gefaald, thans en in de toekomst niet op verantwoordelijke posten blijven of worden geplaatst.

Dit is niet slechts een eisch van recht en billijkheid, doch dit eischt ook onze internationale positie, omdat onze toekomstige plaats in de rij der volkeren ten nauwste zal samenhangen met onze bereidheid om ons aandeel in de verzekering van de vrede te dragen.

Het zijn deze overwegingen, welke mij er toe hebben geleid het tot nu toe in acht genomen stilzwijgen te verbreken en de sluier van geheimzinnigheid, welke tot nu het indertijd tusschen Regeering en Opperbevel gerezen conflict heeft bedekt, op te lichten.

blz. 3

blz. 4

I. Inleiding.

De avondbladen van 5 Februari 1940 bevatten het volgende bericht.

blz. 5

"Zooals uit de staatscourant van hedenavond zal blijken is aan generaal I. H. Reynders, opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, op een daartoe door hem gedaan verzoek, door H.M. de Koningin eervol ontslag uit den militairen dienst verleend onder (bijzondere) dankbetuiging voor de uitnemende diensten door hem (aan Haar en aan den Lande) in verschillende gewichtige betrekkingen en in buitengewoon moeilijke omstandigheden bewezen.*)

Tot zijn opvolger is benoemd de gepensioneerde luitenant-generaal H. G. Winkelman, sedert het intreden van den mobilisatietoestand commandant van de luchtverdedigingskring Utrecht - Soesterberg, terwijl laatstgenoemde tegelijkertijd is benoemd tot generaal.

Naar wij vernemen heeft in hoofdzaak verschil van inzicht met de Regeering ten aanzien van vraagstukken van technisch militairen aard tot de ontslagaanvraag van generaal Reynders geleid."

*) De tusschen ( ) geplaatste woorden van het Koninklijk Besluit waren in het persbericht weggelaten.

Uiteraard verwekte dit bericht in den lande eenige opschudding. Het moesten toch wel zeer gewichtige redenen zijn, welke de Regeering er toe hadden gebracht den Opperbevelhebber, die vóór vijf maanden tot zijn verantwoordelijke functie was benoemd, op een oogenblik, dat een oorlog als het ware elken dag kon uitbreken, te laten heengaan en te vervangen door een opperofficier, die, hoewel sedert het intreden van den mobilisatietoestand weer in actieven dienst, toch sedert 6 jaren den militairen dienst had verlaten en, welke ook zijne hoedanigheden mochten zijn, nimmer één der beide hoogste functies in het leger had bekleed.

Anderzijds was het moeilijk aan te nemen, dat de Opperbevelhebber, die in zijne benoeming tot die betrekking en zijne bevordering tot den hoogsten rang, welke in het leger te bereiken is, de bekroning van een 40-jarigen dienst als officier moest zien, geheel vrijwillig van zijn hoog commando afstand zou hebben gedaan.

Verschillende veronderstellingen zijn dienaangaande in de pers geopperd. Zoo is beweerd, dat het ontslag zijn grond zou vinden in verschil van inzicht met de Regeering ten aanzien van de afkondiging van den Staat van Beleg voor het geheele grondgebied des Rijks. Van andere zijde is gezegd, dat de z.g. "mobilisatieclubs" de oorzaak van het conflict zouden zijn. blz. 6

Inderdaad bestond ten aanzien van deze onderwerpen verschil van inzicht tusschen de Regeering en mij; zij vormden echter niet de reden, althans niet de hoofdreden van mijn heengaan. Deze lag op een gebied, waar de verantwoordelijkheid van den Opperbevelhebber in zoodanige mate naar voren treedt, dat er van een prijs geven van zijne inzichten geen sprake kon of mocht zijn, n.l. op dat van het te voeren krijgsbeleid. Hier lagen de vraagstukken van technisch-militairen aard in de van regeeringswege gegeven, toelichting bedoeld.

Ik zal hieronder zoowel de geschilpunten ten aanzien van de afkondiging van den Staat van Beleg en de daarmede samenhangende toepassing van de "Oorlogswet" en van de "mobilisatieclubs", als die betreffende het te voeren krijgsbeleid behandelen; de eerste twee zeer in het kort, het laatste meer uitgebreid.

II. De Staat Van Beleg en de toepassing van de wet op den Staat Van Oorlog en van Beleg.

Bij de mobilisatievoorbereiding is er, met medeweten en volledige instemming van achtereenvolgende Ministers van Defensie, steeds van uitgegaan, dat, tegelijk met het uitzenden van het telegram voor de vóórmobilisatie (tel. B), de Staat van Beleg voor het geheele land zou worden afgekondigd. De uitoefening van de alsdan, door het in werking treden van de Wet op den Staat van Oorlog en van Beleg (Oorlogswet) aan het militair gezag toevallende, zeer ingrijpende, bevoegdheden was, in volledige samenwerking met het Departement van Defensie, tot in onderdeelen voorbereid.

Voor Reserve-officieren-juristen, bestemd om te worden toegevoegd aan de autoriteiten, aangewezen voor de uitoefening van het militair gezag, waren cursussen gehouden in de toepassing van de oorlogswet; vanwege het Departement van Defensie was een uitstekende "Handleiding voor de uitoefening van het Militair Gezag" samengesteld; de noodige verordeningen waren ontworpen en lagen gereed, om in geval van mobilisatie te worden uitgegeven.

Toen echter op 24 Augustus '39 de vóórmobilisatie en op 28 Augustus d.a.v. de mobilisatie werd gelast, bleek de Regeering eene andere meening te zijn toegedaan. Ondanks herhaald aandringen mijnerzijds was zij niet bereid den Staat van Beleg af te kondigen!

blz. 7

Hierdoor moesten mijne ondercommandanten en ik tal van bevoegdheden, waarop was gerekend, missen en moest plotseling aan een nieuwen, niet verwachten, toestand het hoofd worden geboden. Eerst op, en gedeeltelijk na, 1 November '39 is, met het oog op het tegengaan van spionage, voor een aantal gemeenten, waarbinnen de belangrijkste stellingen werden aangelegd, en voor bepaalde watergebieden de Staat van Beleg afgekondigd.

Wél bleek de Regeering bereid, om voor het geheele land den veel minder ver gaanden Staat van Oorlog af te kondigen, echter niet dan nadat van mij de toezegging was verkregen, dat slechts die artikelen van de Oorlogswet zouden worden toegepast, welke betrekking hebben op vordering van terreinen, opruimingen en het tegengaan van veranderingen in terreinen (art. 9, 15, 16, 17 en 17bis). De bevoegdheden, voortvloeiende uit deze artikelen had ik onmiddellijk dringend noodig met het oog op den aanleg van versterkingen en de oefening van den troep. Deze omstandigheid en de overtuiging, dat de Regeering wel spoedig tot het inzicht zou komen, dat het militair gezag ook de overige bevoegdheden, ontleend aan den Staat van Oorlog, behoefde - welke overtuiging was versterkt door een gesprek met den Minister van Defensie, waarbij Z.E. er op aandrang mijne medewerking terzake te verleenen - brachten mij er toe bedoelde toezegging te doen.

De afkondiging van den Staat van Oorlog voor het geheele grondgebied des Rijks geschiedde op 1 Sept. '39 (Stbl. nr. 187). Spoedig daarna verzocht ik de Regeering mij, ten aanzien van art. 12 van de Oorlogswet, hetwelk betrekking heeft op door de burgerbevolking te verleenen hulp bij militaire werkzaamheden, van bovenbedoelde toezegging te willen ontheffen. Op dit verzoek heb ik nimmer antwoord ontvangen!

Intusschen bleek al spoedig, dat tengevolge van deze toezegging een onhoudbare rechtstoestand was ontstaan.

Zoo gaan ingevolge art. 14 van de Oorlogswet de bevoegdheden van art. 186 en 187 1e zinsnede (thans art. 219 en 220) van de gemeentewet aan den Burgemeester gegeven, over op het militair gezag.

Volgens deze artikelen is de Burgemeester - in geval van oproerige beweging, van samenscholing of andere stoornis der openbare orde, of van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan - bevoegd alle bevelen te geven, die hij ter handhaving van de orde noodig acht en algemeene voorschriften van politie uit te vaardigen en af te kondigen.

Deze bevoegdheid, en daarmee de verantwoordelijkheid voor eene juiste en tijdige toepassing, was nu door de afkondiging van den Staat van Oorlog van den Burgemeester op het militair gezag overgegaan en dus aan den Burgemeester ontnomen. Door bovenbedoelde toezegging kon echter het militair gezag van deze bevoegdheid geen gebruik maken en was dus deze, onder de bestaande omstandigheden uiterst belangrijke, materie niet meer geregeld! Ernstig werd dit o.m. gevoeld ten aanzien van het recht tot het verbieden van vergaderingen, voor zoover dit berust op art. 219 van de gemeentewet.

blz. 8

Een ander voorbeeld!

In vele der bruggen over de groote rivieren waren de springladingen en, in de meest blootgestelde, ook de ontstekingsmiddelen aangebracht. Bij laatstbedoelde bruggen bestond gevaar voor springen, indien het zware verkeer met onverminderde snelheid zou plaats hebben. In verband hiermede waren bij die bruggen schildwachten geplaatst, die de chauffeurs van passerende vrachtauto's waarschuwden hun snelheid te verminderen.

In een bepaalde gemeente stoorden sommige chauffeurs zich aan die waarschuwing niet of onvoldoende, weshalve de Commandant, belast met de uitoefening van het militair gezag, den Burgemeester verzocht, bij verordening, een maximum snelheid voor het verkeer over de brug vast te stellen. De Burgemeester was hiertoe niet bereid, aangezien hij van meening was, dat het hier een zuivere militaire aangelegenheid betrof en het militair gezag, ingevolge art. 10 van de oorlogswet, verordende bevoegdheid was toegekend.

Het militair gezag kon echter, door de gedane toezegging, van die bevoegdheid geen gebruik maken, zoodat de chauffeurs niet konden worden gedwongen hunne snelheid te beperken en zij, tot gevaar voor henzelf en voor de omwonenden, met onverminderde snelheid bleven doorrijden!

Nu bleek mij al spoedig, dat de Regeering wel degelijk overtuigd was, dat de overheid, onder de bestaande omstandigheden, behoefte had aan de bevoegdheden, voortvloeiende uit de oorlogswet; zij wenschte echter die bevoegdheden niet toe te vertrouwen aan het militair doch aan het burgerlijk gezag!

Teneinde dit te bereiken en aan de door haar gevolgde handelwijze een wettelijken grondslag te geven, deed zij een wetsontwerp samenstellen tot wijziging van de oorlogswet. Deze wet is een uitvloeisel van art. 195 van de grondwet (VIIIste Hoofdstuk; van de Defensie). Met de samenstelling van het wijzigingsontwerp werd echter, merkwaardigerwijze, niet het Departement van Defensie, doch het Departement van Justitie belast. Dit wees er niet op, dat bij de bewerking in de eerste plaats de defensiebelangen zouden worden behartigd!

De strekking van dit wetsontwerp was in hoofdzaak dat de Regeering, de bevoegdheid zoude krijgen om, naar omstandigheden, te bepalen, welke artikelen van de oorlogswet van toepassing zouden zijn en voorts om het gezag aan te wijzen, dat met de uitoefening van de uit de van kracht verklaarde artikelen voortvloeiende bevoegdheden belast zoude zijn. Zelfs werd de mogelijkheid geschapen om eenzelfde bevoegdheid nu eens aan het militair gezag en dan weer aan het burgerlijk gezag te geven.

blz. 9

Ik kon mij hiermede niet vereenigen. In de eerste plaats achtte ik het voorgestelde in strijd, zoo niet met de letter, dan toch in ieder geval met de geest van art. 195 van de grondwet, hetwelk de duidelijke strekking heeft om aan het militair gezag bevoegdheden toe te kennen, al of niet ten koste van het burgerlijk gezag. Voorts zou elke zekerheid, dat het militair gezag onder bepaalde omstandigheden over de noodzakelijke bevoegdheden zou beschikken, vervallen, terwijl ten slotte de noodige waarborgen zouden ontbreken, dat het militair gezag de eventueel toe te kennen bevoegdheden op de juiste wijze zou weten te hanteeren. Voor dit laatste toch is eene grondige voorbereiding onontbeerlijk.

Ik noem als voorbeeld de censuur. Alvorens tot het instellen van deze ingrijpende maatregel over te gaan, dient vast te staan of zij zal worden uitgevoerd in preventieven of in repressieven zin; in verband hiermede moeten aan de pers aanwijzingen worden gegeven en verordeningen worden vastgesteld; de dienst moet worden georganiseerd, de noodige geschikte personen moeten worden aangewezen, instructies voor het personeel moeten worden ontworpen enz., enz.!

Indien niet van te voren vaststaat, welk orgaan met de uitoefening zal worden belast, mag er uit den aard der zaak niet op worden gerekend, dat al deze voorbereidingen op het oogenblik der aanwijzing zullen zijn getroffen en is dus eene goede functioneering niet verzekerd.

Ik deelde dan ook, geheel in overeenstemming met het door de "Commissie Oorlogswet" aan mij uitgebrachte advies, aan de Regeering mede, dat ik het ontwerp niet aanvaardbaar achtte. Met een tweede, in hoofdzaak ongewijzigd ontwerp, hetwelk mij om advies werd toegezonden, kon ik mij evenmin vereenigen.

Intusschen stond ik geenszins afwijzend tegenover iedere wijziging van de oorlogswet, al achtte ik het tijdstip daarvoor al heel ongelukkig gekozen. Ik stelde dus de Regeering voor aan mij de samenstelling van een wijzigingsontwerp, dat voor mij aanvaardbaar was en zooveel mogelijk aan de wenschen van de Regeering tegemoet zou komen, op te dragen. Op dit voorstel heb ik nimmer antwoord ontvangen.

blz. 10

Inmiddels bleef de hierboven aangeduide onhoudbare toestand, waarbij het militair gezag de uit den Staat van Oorlog voortvloeiende wettelijke bevoegdheden, als gevolg van de van mij geëischte toezegging, niet mocht toepassen, bestaan.

Ik meende hierin niet langer te mogen berusten en richtte tot de Regeering een met redenen omkleed verzoek, om mij van die toezegging te ontheffen.

Zij verklaarde hierop wel bereid te zijn mij toe te staan de bevoegdheden, voortvloeiende uit nog enkele in haar antwoord genoemde artikelen uit te oefenen, doch ging op mijn verzoek verder niet in. De toestand bleef dus in beginsel ongewijzigd.

Bij schrijven van 30 December 1939 deelde ik daarop den Voorzitter van den Raad van Ministers mede, dat ik mij door de tusschen den Raad van Ministers en mij gemaakte afspraak met betrekking tot de toepassing van de bevoegdheden, voortvloeiende uit het in Staat van Oorlog verklaren van het geheele grondgebied des Rijks, niet meer gebonden kon achten en mij

mitsdien het recht voorbehield om, wanneer de omstandigheden zulks naar mijne meening noodig zouden maken, van die bevoegdheden gebruik te maken.

Hierdoor was, althans ten aanzien van de toepassing van de bevoegdheden, voortvloeiende uit de afkondiging van den Staat van Oorlog, een regelmatige rechtstoestand ontstaan.

Het wetsontwerp tot wijziging van de Oorlogswet is nimmer in behandeling gekomen. Indien ik goed ben ingelicht, heeft dit ontwerp het niet verder gebracht dan den Raad van State.

Inmiddels bleef de afkondiging van den Staat van Beleg voor het geheele grondgebied achterwege. Hierdoor bleef het militair gezag verstoken van een aantal bevoegdheden, welke onder de bestaande omstandigheden bezwaarlijk konden worden gemist. Zoo bleven o.a. de volgende artikelen van de Oorlogswet buiten toepassing:

art. 23, hetwelk het militair gezag de bevoegdheid geeft den toegang tot, het verkeer binnen en het verlaten van het in staat van beleg verklaarde grondgebied te regelen overeenkomstig de eischen der algemeene veiligheid. Door het niet toepasselijk zijn van dit artikel misten alle maatregelen tot regeling van het verkeer in het grensgebied, welke in het belang van de veiligheid moesten worden en ook werden genomen den noodzakelijken wettelijken grondslag. Voorts was de toepassing van dit artikel onontbeerlijk voor het tegengaan van spionage.

blz. 11

art. 29bis, dat aan het militair gezag de bevoegdheid geeft de bescherming van de bevolking tegen luchtaanvallen te regelen en zoo noodig de wettelijke bepalingen betreffende de bescherming van de bevolking tegen luchtaanvallen zoodanig te wijzigen als in het belang der algemeene veiligheid noodig wordt geacht.

art. 33, volgens hetwelk het militair gezag bevoegd is aan personen, wier aanwezigheid voor de rust en algemeene veiligheid wordt geacht gevaarlijk te zijn, het verblijf binnen het in staat van beleg verklaarde grondgebied te ontzeggen en deze daaruit te verwijderen, of, indien de mogelijkheid daartoe niet bestaat, hen in bewaring te stellen.

Ook dit artikel is van belang voor de bestrijding van spionage en het tegengaan van illegale acties.

art. 38, dat aan het militair gezag de bevoegdheid geeft om elk stuk, dat aan de post of andere instellingen van vervoer, dan wel aan de telegraaf is toevertrouwd, in beslag te nemen, te openen en daarvan inzage te nemen.

Ook deze bevoegdheid is een machtig middel tot het ontmaskeren en bestrijden van personen en organisaties, welke zich bezig houden met handelingen, welke in strijd zijn met de algemeene veiligheid. Hierdoor had o.a. voorkomen kunnen worden, dat door middel van de veldpost in ruime mate krijgstuicht ondermijnende geschriften onder gesloten enveloppe onder de weermacht werden verspreid. Thans stond men hier machteloos tegenover.

art. 39, dat aan het militair gezag het recht geeft tot het doen van huiszoekingen. Ook dit artikel is van belang voor het tegengaan van spionage en illegale acties.

Eerst 19 April 1940, dus kort vóór het uitbreken van den oorlog, is de Regeering overgegaan tot het afkondigen van den staat van beleg voor het geheele land. Het is duidelijk, dat veel van hetgeen achterwege was gelaten toen niet meer ingehaald kon worden.

In hoeverre dit van invloed is geweest op het verloop van den strijd, is thans niet meer uit te maken. Vast staat echter, dat, bij het uitbreken van den oorlog, de Deutsche legerleiding tot in details op de hoogte bleek te zijn met de organisatie en de opstelling van onze troepen, de ligging en de inrichting van onze stellingen, de maatregelen ter verdediging van onze vliegvelden enz.

Dat voorts de houding van de Regeering tegenover het militair gezag niet bevorderlijk is geweest voor het prestige van de legerleiding, den goeden geest en het zelfvertrouwen van de weermacht, is, naar mijne meening, buiten twijfel.

blz. 12

III. De Mobilisatieclubs.

Bij schrijven van 28 November 1939 vestigde de Minister van Defensie mijn aandacht op het gestelde omtrent de mobilisatieclubs in de Memorie van Antwoord naar aanleiding van het voorloopig Verslag van de Eerste Kamer der Staten-Generaal nopens de Algemeene Beschouwingen betreffende de Rijksbegroting voor het dienstjaar 1940.

Hierin deelde de Regeering mede, geen bezwaar te hebben tegen het oprichten van z.g. mobilisatieclubs op den grondslag der moderne arbeidersbeweging.

Mijn oordeel aangaande de toelaatbaarheid van dergelijke clubs, welke in het vorige mobilisatietijdperk zoozeer hadden medegewerkt om de krijgstucht te ondermijnen, was niet gevraagd.

Voorts bereikten mij berichten, dat verschillende organisaties op sociaal-democratischen grondslag in ruime mate bij den troep circulaires hadden verspreid, waarin werd aangedrongen op het oprichten van mobilisatieclubs. Blijkens de toelichting was het de onmiskenbare bedoeling, dat deze clubs een politiek en propagandistisch karakter zouden dragen, terwijl als doel o.m. werd vermeld "het in behandeling nemen van klachten".

Een en ander deed mij besluiten, om bepalingen vast te stellen nopens het oprichten van "Vereenigingen van Militairen".

Dit geschiedde bij mijn brief van 6 December 1939, waarin ik de onder mijne bevelen gestelde commandanten het volgende mededeelde:

"Het is mij gebleken, dat de inhoud van mijn brief d.d. 8 November 1939 (deze brief had betrekking op Militaire Tehuizen) twijfel heeft doen rijzen, of ik het oprichten van vereenigingen, clubs e.d. door en (of) met deelneming van gemobiliseerden geoorloofd acht.

Ik heb tegen het oprichten van zoodanige vereenigingen in beginsel allerminst bezwaar, wanneer deze ten doel hebben de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling der gemobiliseerden te bevorderen, den onderlingen band te versterken, of wel den vrijen tijd in gepaste ontspanning door te brengen; ik acht zulks in tegendeel aan te bevelen.

Teneinde echter ongewenschte uitwassen te voorkomen, acht ik het in het belang van eene juiste handhaving van de krijgstucht noodzakelijk, dat de oprichting en de werkzaamheid van dergelijke vereenigingen met de noodige waarborgen worden omgeven en dat op de naleving van de daartoe door mij in dit schrijven te stellen normen, voorwaarden en verbodsbepalingen controle wordt uitgeoefend.

Mitsdien bepaal ik, dat de deelneming van militairen aan zoodanige vereenigingen alleen dan geoorloofd is, indien de oprichting en de werkzaamheid aan de navolgende normen en voorwaarden voldoen.

- a. Alvorens de vereeniging hare werkzaamheden zal kunnen aanvangen, zal deze gebonden moeten worden aan een reglement, dat de goedkeuring van den erbij betrokken kantonnements- of daarmede gelijk te stellen commandant zal hebben moeten verkregen en dat uiteraard een eenvoudig karakter zal kunnen dragen. Haar in het reglement te omschrijven doelstelling zal niet in strijd mogen zijn met den inhoud der hieronder sub b-f gestelde normen en voorwaarden.
- b. Het lidmaatschap zal kunnen worden gebonden aan in een reglement vast te leggen voorwaarden (heffing van een matige contributie, etc.), welke nochthans niet van politieke aard zullen mogen zijn. Zoo zal het lidmaatschap bepaaldelijk niet mogen worden afhankelijk gesteld van dat van een bepaalde politieke partij, organisatie of lichaam.
- c. De vereeniging zal zich onthouden van het voeren van propaganda vóór of tegen één of meer politieke partijen.
- d. De vereeniging zal er zich van onthouden critiek te oefenen op het beleid en de maatregelen van de regeering of van de militaire overheid.
- e. De vereeniging zal er zich van onthouden eenige bemoeienis te hebben met de indiening en behandeling van klachten, den militairen dienst betreffende.
- f. De bijeenkomsten en vergaderingen zullen te allen tijde toegankelijk zijn voor den kantonnementscommandant of diens vertegenwoordiger. De vereeniging draagt er in verband hiermede zorg voor, dat de kantonnementscommandant steeds tijdig op de hoogte is van de plaats, het tijdstip en den aard der bijeenkomsten en vergaderingen, die van de vereeniging uitgaan.

Mocht eenige vereeniging blijken in strijd te handelen met de in dezen brief vervatte richtlijnen, dan dient de kantonnementscommandant in geval van ernstige, c.q. herhaalde, overtreding het betreden van hare localiteiten, alsmede het bezoeken van hare bijeenkomsten te verbieden, onverminderd het treffen of uitlokken van disciplinaire of strafmaatregelen, voor zooverre daartoe aanleiding zou bestaan."

Eenigen tijd daarna berichtten eenige kantonnementscommandanten mij, dat zij van een

centrale commissie, welke de leiding zou hebben over de gezamenlijke mobilisatieclubs en bestond uit vooraanstaande leden van de S.D.A.P., mededeeling hadden ontvangen, dat in hun kantonement was opgericht of voorloopig opgericht een club, welke den naam droeg van "mobilisatieclub" en waarvan de doelstelling was omschreven in een "Reglement van de mobilisatieclub der moderne arbeidersbeweging". De Minister van Defensie, zoo werd gezegd, had reeds zijne goedkeuring aan dit reglement gehecht en de kantonnementscommandant werd uitgenoodigd, om, ter voldoening aan de door den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht vastgestelde bepalingen, het eveneens te willen goedkeuren.

De Minister van Defensie bleek dus, buiten mijn medeweten, in overleg te zijn getreden met bovenbedoelde "centrale commissie" en zijne goedkeuring te hebben gehecht aan een reglement, dat wel is waar op vrij listige wijze den letterlijken inhoud van de door mij gegeven voorschriften trachtte te omzeilen, doch ten eenenmale in strijd was met den geest daarvan. Bovendien achtte ik het uit krijgstuchtelijk oogpunt onaanvaardbaar, dat in de weermacht vereenigingen zouden worden opgericht, welke onder leiding zouden staan van een buiten de weermacht staand orgaan en door middel van dat orgaan in verbinding zouden treden met de militaire commandanten en dit te meer, waar dit orgaan was gevormd uit vooraanstaande leden eener politieke partij.

Een en ander gaf mij aanleiding, om, onder dagteekening van 12 Januari 1940, tot mijne ondercommandanten een schrijven te richten van den volgenden inhoud:

"Te mijner kennis is gebracht, dat in enkele kantonnementen is opgericht of voorloopig opgericht een club, welke den naam draagt van "mobilisatieclub" en waarvan de doelstelling is omschreven in een Reglement van de mobilisatieclub der moderne arbeidersbeweging."

Dit reglement is vastgesteld te Amsterdam - November 1939 - door een centrale commissie, welke de leiding zou hebben over de gezamenlijke mobilisatieclubs van dezen aard.

Ik acht dit reglement in strijd met de richtlijnen neergelegd in mijn schrijven van 6 December 1939 Kabinet R, No. 2261. Ik verzoek den kantonnementscommandanten, indien hun dit reglement ter goedkeuring wordt aangeboden, met het vorenstaande rekening te houden.

Bovendien breng ik hierbij het volgende onder Uw aandacht.

1. Een verzoek om goedkeuring van een reglement van een vereeniging van gemobiliseerde militairen behoort door de oprichters of door het voorloopig bestuur langs den militairhiërarchieke weg tot den kantonnementscommandant te worden gericht.
Indien de oprichters of voorloopige bestuursleden tot verschillende onderdeelen behooren, is ieder hunner verplicht het verzoek bij zijn commandant in te dienen. Dit zal de krijgstuchtelijke chefs van de bedoelde militairen in de gelegenheid stellen, den kantonnementscommandant van advies te dienen omtrent de personen der aanvragers en hunne meening kenbaar te maken aangaande den inhoud van het reglement.
2. De door mij in mijn schrijven van 6 December 1939 Kabinet R. No. 2261 aangegeven richtlijnen gelden algemeen. Daarnaast is iedere kantonnementscommandant verplicht een hem ter goedkeuring voorgelegd reglement te toetsen aan de eischen, welke het handhaven van de krijgstucht in zijn kantonnement stelt.
3. Overleg aangaande het oprichten van vereenigingen of de goedkeuring van reglementen met personen of lichamen, buiten de weermacht staande, is niet geoorloofd."

Van dit schrijven - evenals zulks was geschied ten aanzien van mijn brief van 6 December 1939 Kabinet R, No. 2261 - ontving de Minister van Defensie een afschrift.

Hiermede waren de "mobilisatieclubs", althans voor wat het tijdperk van mijn opperbevelhebberschap betreft, van de baan, Bij het bepalen van mijn standpunt ten aanzien van de mobilisatieclubs heb ik niet voorbijgezien, dat de S.D.A.P. sedert eenigen tijd haar houding ten aanzien van de weermacht had gewijzigd. Ik heb mij hierin ten zeerste verheugd. Ook heb ik het gewaardeerd, dat verschillende vereenigingen op sociaal-democratischen grondslag hunne vereenigingslokalen voor de gemobiliseerden hebben opengesteld of lokaliteiten te hunnen behoeve hebben ingericht.

Ik heb tegen het bezoeken van deze lokaliteiten nimmer bezwaar gemaakt. Wel heb ik, uit den aard der zaak voor deze lokaliteiten dezelfde regelen moeten stellen, welke voor alle

blz. 15

militaire tehuizen en andere voor gemobiliseerden toegankelijke inrichtingen golden. Deze regelen waren:

- a. Bedoelde tehuizen en inrichtingen moesten voor alle militairen toegankelijk zijn;
- b. Er moest worden toegezien, dat geen voordrachten werden gehouden of voorstellingen werden gegeven met eene politieke strekking en dat op geenerlei wijze propaganda werd gemaakt voor bepaalde politieke denkbeelden en dat het den militairen gebodene - ook wat de lectuur betreft - voldeed aan de daaraan uit krijgstuuchtelijk, godsdienstig en moreel oogpunt te stellen eischen;
- c. Indien mocht blijken, dat in eenige inrichting als bovenbedoeld aan de in punt b. gestelde voorwaarden niet werd voldaan, moest - na voorafgaande waarschuwing - de toegang tot die inrichting verboden worden;
- d. De toegang tot lokaliteiten, welke mochten worden opengesteld door voor militairen verboden vereenigingen of organisaties was verboden.

blz. 16

Geheel iets anders dan het openstellen van inrichtingen, waarin de gemobiliseerden - ieder in de voor hem meest passende sfeer - hun vrijen tijd nuttig en aangenaam konden doorbrengen, was echter het stichten van mobilisatieclubs onder de algemeene leiding van eene commissie, bestaande uit vooraanstaande leden eener politieke partij. Deze hadden ten doel, of gaven althans de gelegenheid, om politieken invloed onder de gemobiliseerden te verkrijgen of deze uit te breiden en tot zekere hoogte een instantie te scheppen tusschen de gemobiliseerden en hunne hiërarchieke chefs.

Ik kon dit van geen enkele politieke partij dulden; ten aanzien van de S.D.A.P. mocht ik bovendien niet uit het oog verliezen, dat zij, hoezeer van de dwalingen haars weegs teruggekeerd, toch nog niet zoo heel lang geleden de "dappere ongehoorzaamheid" predikte en vóór enkele jaren geen woord van afkeuring had kunnen vinden voor de beschamende miterij op de "Zeven Provinciën".

De Minister van Defensie heeft mij mijn "starre" houding tegenover de mobilisatieclubs ernstig verweten. Naar mijne meening ten onrechte. Mijn standpunt werd ten volle gedeeld door *al* mijne ondercommandanten en *al* mijne adviseurs. Zij allen achtten met mij de oprichting van bedoelde clubs, uit krijgstuuchtelijk oogpunt, ontoelaatbaar. Onder deze omstandigheden had ik redelijkerwijze mogen verwachten, dat Zijne Excellentie - zelf militair zijnde - mij tegenover het drijven van de S.D.A.P. zou hebben gesteund, in plaats van achter mijn rug en buiten mijn medeweten, met de voormannen van die partij in overleg te treden bij het opstellen van een reglement voor de mobilisatieclubs, waarbij gepoogd werd de door mij gestelde regelen voor het oprichten van vereenigingen van gemobiliseerden te omzeilen.

Naar mijne meening heeft de Minister zich hier, evenals bij het vraagstuk van de toepassing van de oorlogswet, "aan de verkeerde kant van de tafel geplaatst".

blz. 17

IV. Het Krijgsbeleid.

Op 28 Augustus 1939 werd in Nederland de algemeene mobilisatie gelast; op 31 Augustus d.a.v. gaf ik het bevel voor de concentratie van de weermacht; op 2 September was zij, zonder wrijving van eenige beteekenis, voltooid. (zie schets)

Bij Koninklijk Besluit van 28 Augustus 1939, gecontrasigneerd door den Voorzitter van den Raad van Ministers, werd ik benoemd tot Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht; op 30 Augustus d.a.v. volgde mijne benoeming tot Generaal.

De "Instructie voor den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht", vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 6 Mei 1939 No. 4, welk Besluit was geteekend door alle Ministers, bepaalde, voor wat het krijgsbeleid betreft, het volgende.

Artikel 2.

1. Hij is met betrekking tot de uitoefening van zijn taak aan de Regeering verantwoordelijk.
2. Hij is bevoegd wijziging te brengen in de samenstelling, de indeeling en de bestemming van de onderdeelen van de onder zijne bevelen staande weermacht. Van belangrijke wijzigingen geeft hij kennis aan den Minister van Defensie.
3. Wij behouden ons voor, zoolang de oorlogstoestand voor Nederland niet feitelijk is ingetreden, met betrekking tot de opstelling van de weermacht en nadat de

oorlogstoestand voor Nederland is ingetreden met betrekking tot het krijgsbeleid, de opdrachten of aanwijzingen te verstrekken, welke Ons dienstig voorkomen.

Artikel 6.

blz. 18

1. Wanneer de oorlogstoestand voor Nederland is ingetreden, bepaalt hij het strategisch doel der operatiën van het Veldleger en van de andere, eventueel buiten het verband van het Veldleger, zelfstandig optredende onderdeelen van de onder zijn bevelen staande weermacht.
2. Voor het uitvoeren of doen uitvoeren van operatiën, als bedoeld in het eerste lid, buiten het rechtsgebied in Europa, behoeft hij Onze machtiging; deze machtiging wordt evenwel niet vereischt voor het doen optreden van strijdkrachten in of boven de Noordzee buiten de territoriale wateren.
3. Hij houdt Ons nauwkeurig op de hoogte van den loop en de uitkomsten der oorlogshandelingen, van de vooruitzichten der oorlogvoering en van alle te zijner kennis komende inlichtingen, welke voor de beoordeeling van den krijgskundigen toestand van belang zijn.

Op 9 September ontving ik van de Regeering een "Opdracht", welke zich onderscheidde door groote beknoptheid en in hoofdzaak bepaalde, dat de achter de Grebbelinie opgestelde troepen (II en IV L.K.) bij een overmachtigen aanval op het hart des lands, op het Oostfront van de Vesting-Holland zouden moeten teruggaan met achterlating van achterhoeden in de Grebbelinie.

Aan het vaststellen van deze opdracht was eene bespreking voorafgegaan, welke stond onder de hooge leiding van Hare Majesteit de Koningin en waaraan werd deelgenomen door den Voorzitter van den Raad van Ministers, de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Defensie en mij.

Hierbij werden door den Minister van Defensie tegen de door de weermacht ingenomen concentratieopstelling bezwaren naar voren gebracht. Zijne Excellentie verklaarde van meening te zijn, dat de landsverdediging zich diende te beperken tot eene hardnekkige verdediging van de Vesting-Holland. De achter de Grebbelinie opgestelde Legerkorpsen dienden dus, volgens Zijne Excellentie, terug te worden genomen achter het Oostfront van de Vesting-Holland, desgewenscht onder achterlating van zwakke troepen achter het Grebbefront.

Ik stelde hier tegenover, dat ik, hoewel met den Minister van Defensie van meening zijnde, dat de uiteindelijke hardnekkige verdediging diende te worden gevoerd binnen de Vesting-Holland, eene krachtige bezetting van het Grebbefront noodig achtte,

1e. om tijd te winnen voor de evacuatie van de burgerbevolking en het vee uit het voorterrein van het Oostfront van de Vesting-Holland en voor het stellen van de inundatiën vóór dit front;

2e. omdat verdediging van de Peel-Raamstelling slechts mogelijk was, zolang de Grebbelinie en de daaraan aansluitende stellingen tusschen LEK en MAAS verdedigd werden;

3e. om betere mogelijkheden te scheppen voor hulp van eventueele bondgenooten.

De Minister van Defensie was van meening, dat, voor het voldoen aan deze door mij gestelde eischen, de grensverdediging en de verdediging van het IJsselfront met behulp van de aldaar aanwezige kazematten, voldoende moest worden geacht. Intusschen zou de Minister er geen bezwaar tegen hebben, dat één der achter het Grebbefront opgestelde Legerkorpsen aldaar werd achter gelaten.

blz. 19

Ik handhaafde mijn standpunt, dat voor een verdediging van het Grebbefront gedurende een periode van ongeveer een week, welke ik voor het beoogde doel als een minimum beschouwde, met niet minder dan 2 Legerkorpsen kon worden volstaan. Zouden hiertegen overwegende bezwaren bestaan, dan bleef m.i. slechts als eenige oplossing over, thans reeds met de hoofdmachten van II en IV L.K. en van de tusschen LEK en MAAS opgestelde troepen binnen de Vesting-Holland terug te gaan, doch dan ook onmiddellijk over te gaan tot de evacuatie van bevolking en vee en het stellen van de inundatiën.

Ik vestigde er nadrukkelijk de aandacht op, dat bij het kiezen van deze oplossing ook de Peel-Raamstelling zou moeten worden ontruimd, waardoor aan een belligerent het gebruik van een aantal belangrijke naar (en van) België voerende wegen niet meer zou worden betwist, hetgeen ik in strijd achtte met de op ons rustende plichten ten aanzien van de bescherming van onze neutraliteit en dus niet in overeenstemming oordeelde met onze nationale waardigheid.

Reeds toen bleek mij, dat de Regeering den plicht tot eene krachtige bescherming van onze neutraliteit veel minder sterk aanvoelde dan ik. Er werd reeds gesproken over een "symbolische

verdediging van Limburg en Noord-Brabant".

Ik wees daarom op de ernstige gevolgen, welke een verzaking van dezen plicht voor ons zou kunnen hebben als, na een oorlog, eenmaal de eindafrekening zou komen en bracht als mijne meening naar voren, dat België het herkrijgen van zijne onafhankelijkheid na den wereldoorlog slechts te danken had gehad aan de hooge opvatting, waarvan het ten aanzien van het voldoen aan zijne internationale verplichtingen had doen blijken.

Ten slotte vereenigden de aanwezige ministers zich met mijne inzichten ten aanzien van de concentratieopstelling van onze weermacht, echter niet zonder er uitdrukkelijk de aandacht op te hebben gevestigd, dat bij het tegengaan van eene schending van ons grondgebied ten Zuiden van de groote rivieren, in beginsel geen andere dan de daar aanwezige troepen zouden mogen worden ingezet en deze met name niet zouden mogen worden versterkt met het in Noord- en Zuid-Holland opgestelde 1ste Legerkorps.

Aan het slot der bijeenkomst gaf hare Majesteit de Koningin als Haar wensch te kennen, dat de resultaten der bespreking schriftelijk zouden worden vastgelegd.

Dit geschiedde in den vorm van de op blz. 18 vermelde "Opdracht", welke mij bereikte onder dagteekening van 9 September 1939. Zij bepaalde, zooals boven reeds gezegd, dat bij een overmachtigen aanval op het hart des lands, binnen de Vesting-Holland moest worden teruggegaan onder achterlating van achterhoeden in de Grebbelinie.

Het geven van deze opdracht was feitelijk in strijd met het gestelde in art. 2, lid 3 van mijne instructie, waarin slechts sprake is van het geven van opdrachten met betrekking tot het krijggsbeleid, nadat de oorlogstoestand voor Nederland *feitelijk* is ingetreden.

Voorts vormde de opdracht geen zuivere neerslag van de gehouden besprekingen. Hierbij toch was het alternatief gesteld: óf verdediging van de Grebbelinie totdat de evacuatie en het stellen der inundatiën voor het oostfront van de Vesting-Holland zouden zijn voltooid; óf thans reeds teruggaan binnen de Vesting-Holland en onmiddellijk overgaan tot de evacuatie en het stellen der inundatiën.

In de opdracht werd het teruggaan niet afhankelijk gesteld van het àl of niet gesteld zijn der inundatiën, doch van de kracht van den vijandelijken aanval. Dit was onlogisch. Voor eene hardnekkige verdediging toch van de Vesting-Holland was een volledig gesteld zijn der inundatiën een vereischte; deze eisch klemde temeer, naarmate de kracht van een eventueelen aanvaller grooter zou zijn; en juist, wanneer wij door overmachtige krachten zouden worden aangevallen, moest de Grebbelinie zonder ernstigen strijd worden ontruimd! In feite beteekende de opdracht dan ook: *het afzien van een ernstige verdediging, ook in de Vesting-Holland, bij een overmachtigen aanval.*

Nu is uiteraard het begrip overmacht slechts betrekkelijk. Naarmate de te verdedigen stelling sterker wordt en de geoefendheid en de bewapening van de met de verdediging belaste troep aan hoogere eischen gaan voldoen, kan aan dit begrip een gewijzigde beteekenis worden toegekend.

Het spreekt dan ook wel vanzelf, dat de versterking van de Grebbestelling en het opvoeren van de geoefendheid van den troep onmiddellijk met de meeste kracht werden ter hand genomen, terwijl voorts werd nagegaan, in hoeverre nog de mogelijkheid bestond voor het stellen van inundatiën vóór het Grebbefront en welke voorbereidingen daarvoor nog moesten worden getroffen.

Ook bij den aanleg van de versterkingen heeft de afbraak, waaraan de weermacht gedurende vele jaren heeft blootgestaan, zich wel zeer gewroken! Noch de aanvoerders, noch de troep bleken, althans in den aanvang, opgewassen tegen de eischen, welke de inrichting van eene stelling uit pionier-technisch oogpunt stelt. Dit was de oorzaak, dat zoowel de voortgang als de resultaten van het werk te wenschen overlieten. Herhaaldelijk bleek, dat de vervaardigde gevechts- en afwachtingsdekkingen niet aan de daaraan te stellen eischen voldeden en weder met den grond gelijk moesten worden gemaakt. Na een maand was men in de Grebbelinie op vele plaatsen nog niet veel verder dan in het begin.

Eerst langzamerhand kwam hierin, tengevolge van de door de hoogere staven gegeven betere leiding, de tewerkstelling van burgerwerkkrachten, alsmede door de toepassing van betere werkmethoden, verbetering.

Bij den aanvang van den winter was de stelling echter nog geenszins voltooid. De daarop volgende langdurige vorstperiode heeft voorts de werkzaamheden zeer vertraagd.

Ook in de Vesting-Holland werd de aanleg van terreinversterkingen met kracht ter hand genomen. Ook hier wreekte zich eene jarenlange verwaarloozing in hooge mate. Wel waren op

blz. 20

blz. 21

de accessen een aantal kazematten met mitrailleurs en zeer licht geschut aanwezig, welke grootendeels door het Departement van Waterstaat waren betaald als compensatie voor den aanleg van nieuwe wegen of verbetering van bestaande, terwijl ook elders, voornamelijk op de - overigens zeer verouderde - forten, hier en daar min of meer moderne of gemoderniseerde opstellingen voor licht geschut en automatische wapenen aanwezig waren, doch het aantal gevechtsoptellingen was geheel onvoldoende. Voorts bevonden zich op sommige gedeelten van het oostfront nog betonnen afwachtingsdekkingen, stammende uit de vorige mobilisatie, doch deze waren met het teruggeven van de toen gevorderde terreinen, aan de eigenaren van die terreinen afgestaan. Veelal waren zij door de rechthebbenden voor kippenhokken e.d. bestemd, terwijl de gronddekkingen ontbraken.

De toestand van de bodem in de Vesting-Holland maakte, voor den aanleg van versterkingen, grondaanvoer en grondverplaatsing op groote schaal noodig. Hiervoor was de tusschenkomst van burgeraannemers onontbeerlijk. Ook noodzaakte het geringe aantal beschikbare troepen aldaar tot gebruikmaking van burgerwerkkrachten, die uit den aard der zaak voor het grondwerk beter geschikt waren dan de dienstplichtigen. De hoedanigheid van den pionierarbeid was hierdoor van den aanvang af in het algemeen aanmerkelijk beter dan in de Grebbelinie.

In de Peel-Raamstelling waren reeds vóór de algemeene mobilisatie troepen van de grensverdediging aanwezig, welke bereids met den aanleg van versterkingen en hindernissen waren begonnen. De hier reeds aanwezige werken konden als voorbeeld dienen voor de nog te maken terreinversterkingen, hetgeen van gunstigen invloed op de resultaten is geweest.

Mede tengevolge van de uitgebreide voorbereidingen, welke gedurende de laatste jaren bij het hoofdbureau van den Generalen Staf waren getroffen, in het bijzonder ten aanzien van den aanleg van uitgestrekte grondmijnversperringen, en voorts door het graven van defensiekanalen en het stellen van inundatiën, was hier eene stelling ontstaan, welke zich bij uitstek leende, om door eene zwakke bezetting gedurende betrekkelijk geruimen tijd te worden verdedigd.

blz. 22

De critiek van den Minister van Defensie op de aanvankelijke opstelling van het leger heeft mij in hooge mate verrast en heeft niet nagelaten een zeer pijnlijken indruk te maken.

De Minister was, door zijne vroegere functie van hoofdofficier van den Generalen Staf en Hoofd van de IIde Afdeling van het Departement van Defensie, volkomen op de hoogte van mijne inzichten betreffende de landsverdediging en met mijn voornemens aangaande de met het oog daarop in te nemen concentratie opstelling, toen hij zijne medewerking aan mijne benoeming tot Opperbevelhebber verleende.

Ik had daarom redelijkerwijze mogen verwachten, dat hij met die voornemens instemde en zou bevorderen, dat mij ten aanzien van het te voeren krijgsbeleid de noodige vrijheid zou worden gelaten.

Ik heb mij reeds toen niet aan den indruk kunnen onttrekken, dat de Minister handelde onder den invloed van die leden van het Kabinet, die voor ons aandeel in de oorlogvoering geen offers van beteekenis wilden brengen en aan onze verdediging slechts een "symbolisch" karakter wilden geven.

Het ontwerpen van de aanvankelijke opstelling voor de weermacht behoort, volgens de bestaande instructiën voor vreedetijd, tot de taak van den Chef van den Generalen Staf. Na terzake overleg te hebben gepleegd met den Commandant van het Veldleger, stelt hij zijne plannen in groote trekken vast en biedt deze den Minister van Defensie ter goedkeuring aan. Na deze goedkeuring te hebben verkregen, worden de plannen tot in détails uitgewerkt. (* Ik spreek hier over de regeling, zooals die vóór den oorlog bestond)

Bij mijn optreden als Chef van den Generalen Staf in 1934 waren concentratieopstellingen voor een aantal denkbare oorlogsgevallen ontworpen en een enkele, de z.g. "neutraliteitsopstelling", welke als de meest waarschijnlijke werd beschouwd, uitgewerkt. Al spoedig bleek, dat aan het uitwerken en op de hoogte van den tijd houden van een betrekkelijk groot aantal concentratieopstellingen, wegens den daaraan verbonden, enormen arbeid onoverkomelijke bezwaren verbonden waren. Bovendien kwam het mij ook niet noodzakelijk voor, om voor alle denkbare oorlogsgevallen afzonderlijke aanvangsoptellingen vast te stellen. De neutraliteitspolitiek van Nederland toch bracht mede, dat wij ons niet aan een bepaald land of aan een groep landen bonden en dat het dus geenszins van tevoren zou vaststaan aan welke zijde wij in een Europeeschen oorlog zouden moeten strijden. Onze vijand zou zijn hij, die het eerst onze grenzen zou schenden; wie dit zou zijn, was niet van tevoren uit te maken.

Het was dus zaak, om eene zoodanige aanvangsoptelling voor onze weermacht te kiezen,

blz. 23

dat vanuit die opstelling zoowel front naar het Oosten als naar het Zuiden of Westen zou kunnen worden gemaakt.

Verwacht moest worden, dat bij een eventueelen oorlog de gebeurtenissen een zeer snel verloop zouden hebben; als eisch diende daarom te worden gesteld, dat na de concentratie zoo weinig mogelijk troepenverplaatsingen meer behoeften plaats te hebben, om de fronten, waarin in de verschillende mogelijke oorlogsgevallen de eerste weerstand zou worden geboden, te bereiken.

Het beginsel, dat de uiteindelijke verdediging van ons vaderland behoort te geschieden in de Vesting-Holland, bleef gehandhaafd. Twijfel was echter gerezen aangaande de vraag, waar, bij een aanval uit het Oosten, meer in het bijzonder ten Noorden van de groote rivieren, de eerste ernstige weerstand diende te worden geboden.

Tot nu toe was het IJsselfront hiertoe het meest aangewezen geacht. De sterkte van de voor de verdediging van dit front beschikbare troepen maakte echter een eenigszins langdurige weerstand onmogelijk. Er moest dus met een spoedige terugtocht rekening worden gehouden.

De afstand tusschen de IJssel en het Oostfront van de Vesting-Holland bedraagt in het Noordelijk gedeelte hemelsbreed 70 tot 80 K.M.; in het Zuidelijk gedeelte 55 tot 70 K.M. Met een terugtocht zouden dus 3 dagen (of nachten) gemoeid zijn.

blz. 24

Gedurende 3 etmalen zouden dus de terugtrekkende troepen aan de inwerking van 's vijands overmachtige luchtmacht en pantsertroepen zijn blootgesteld. Vooral bij een doorbraak in het Zuidelijke gedeelte van het IJsselfront - en deze werd het meest waarschijnlijk geacht - was het gevaar voor eene volledige vernietiging groot.

Om deze redenen werd een meer achterwaarts gelegen verdedigingsfront gekozen en wel de aloude Grebbelinie. De lengte van deze linie bedraagt slechts ongeveer de helft van die van het IJsselfront, terwijl een terugtocht naar het Oostfront van de Vesting-Holland in één dag kan geschieden.

Een voordeel van een concentratie achter het Grebbefront boven een concentratie achter den IJssel was nog, dat de eerste, wegens den grooteren afstand van de Oostgrens, minder kans liep, om door een strategische overvalling te worden verstoord.

Voor wat betreft het terrein ten Zuiden van de groote rivieren, bleef de z.g. Peel-Raamstelling als eerste lijn van weerstand gehandhaafd, omdat, in verband met den loop van het wegennet, alleen in deze lijn een doormarsch van een belligerent naar of van België kan worden belet, c.q. vertraagd. Een goede vervulling van onze neutraliteitsplichten maakte dus een stelling nemen in deze lijn noodzakelijk.

Ongetwijfeld vormt de groote lengte van dit front een bezwaar, om daarin met de beschikbare troepen gedurende langen tijd weerstand te bieden. Het terrein is echter voor een groot gedeelte open en moeilijk begaanbaar, terwijl de begaanbaarheid door kunstmatige middelen (mijnversperringen, inundatiën enz.) zonder groote moeite nog aanzienlijk kon worden beperkt. De stelling leende er zich dan ook zeer goed voor, om een opmarsch van overmachtige troepen aanzienlijk te vertragen.

De verbinding tusschen het zuidelijk gedeelte van het Grebbefront en het noordelijke gedeelte van de Peel-Raamstelling werd gevormd, tusschen Waal en Rijn door de oude linie Ochten-de Spees en tusschen Maas en Waal door een verdedigingslijn, welke deze beide rivieren verbindt.

Mijne, op bovenstaande overwegingen berustende en in den breede toegelichte, voorstellen mochten de volledige instemming van den toenmaligen Minister van Defensie (Dr. Colijn) verwerven en werden dus tot in bijzonderheden uitgewerkt.

Met Minister Dr. van Dijk heeft de aanvankelijke opstelling van de weermacht nimmer een punt van bespreking uitgemaakt; slechts enkele dagen vóór het aftreden van dezen bewindsman is dit onderwerp even aangeroerd. De Minister deelde mij toen mede, dat Zijne Excellentie, indien hij langer ware aangebleven, met mij had willen bespreken of het, in verband met de tot stand gekomen betere grensbeveiliging geen aanbeveling zou verdienen, het IIde en IVde Legerkorps achter den IJssel te concentreeren in plaats van achter de Grebbelinie.

blz. 25

Ik ben hierop, in verband met het aanstaande aftreden van den Minister, toen niet ingegaan. Het inzicht van Minister van Dijk inzake de concentratie van de weermacht verschilde echter wel zeer met dat van Minister Dyxhoorn, die de beide genoemde Legerkorpsen, zij het met achterlating van achterhoeden, achter het Oostfront van de Vesting-Holland zou willen doen teruggaan.

Hieruit blijkt wel zeer duidelijk hoe bezwaarlijk het voor de legerleiding is, indien de Minister van Defensie zich te zeer met strategische aangelegenheden inlaat. Het gaat toch niet aan, dat

telkens bij het optreden van een nieuwen Minister, de grondslagen voor de landsverdediging worden gewijzigd. Een doelbewuste oorlogsvoorbereiding eischt, dat, eenmaal de hoofdlijnen vastgesteld zijnde, de zaak verder wordt overgelaten aan hem, die de hoofdlijnen heeft ontworpen en voor de verdere voorbereiding verantwoordelijk is, dus aan den Chef van den Generalen Staf,

Dit gold in verhoogde mate, toen eenmaal de mobilisatie was afgekondigd en de Chef van den Generalen Staf als Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht met de uitvoering van de getroffen voorbereidingen was belast. Diens verantwoordelijkheid is zoo groot, dat hij zich geen maatregelen kan laten opdringen, welke in strijd zijn met zijne op veeljarige studie en overdenking berustende overtuiging.

De Regeering bepale zich derhalve tot het aangeven van het doel, dat met de te voeren operatiën moet worden bereikt; het daartoe te voeren kriegsbeleid late zij over aan den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht!

De mij verstrekte opdracht van 9 September '39 maakte eene aanvulling noodig van de "concentratieaanwijzingen", welke ik bij den aanvang der mobilisatie o.m. aan den Commandant van het Veldleger had verstrekt. In deze aanwijzingen toch was als aanvankelijke taak van het Veldleger vermeld:

voor de troepen, opgesteld ten Noorden van de Maas, hardnekkige verdediging tegen een doordringen naar heft hart des lands,

en voor de troepen, opgesteld ten Zuiden van genoemde rivier, een doormarsch van vijandelijke troepen krachtig tegengaan.

blz. 26

Teneinde elk misverstand uit te sluiten, heb ik, alvorens de nieuwe "Operatieve Aanwijzingen" vast te stellen, deze met den Commandant van het Veldleger en den Commandant van de Vesting-Holland, met wien de Commandant Veldleger uit den aard der zaak ten nauwste moest samenwerken, besproken,

De aanvulling kwam hierop neer, dat voor een overmachtigen aanvaller, onder achterlating van achterhoeden in de Grebbelinie en in de linie Ochten-de Spees, met het IIde en IVde Legerkorps en met Brigade A achter het Oostfront van de Vesting-Holland zou worden teruggegaan. De beoordeeling, of de aanvaller als overmachtig moest worden beschouwd en de bepaling van het oogenblik, waarop de terugtocht zou moeten aanvangen, hield ik in eigen hand. Er zou echter naar worden gestreefd, het bevel voor den terugtocht zoo tijdig te geven, dat voor de uitvoering 2 etmalen beschikbaar zouden zijn; dit laatste, om, ter voorkoming van opstopping op de terugtochtswegen, de treinen tijdig achterwaarts te kunnen brengen.

Ik bepaalde voorts, dat, voor zoover thans reeds mogelijk, de terugtochtsbevelen gereed zouden worden gemaakt, waarbij echter niet verder zou worden gegaan dan tot de rechtstreeks onder den Commandant van het Veldleger ressorteerende groote eenheden. Ik achtte het namelijk ongewenscht, dat reeds nu, ook bij de lagere onderdeelen, de commandanten zich op een spoedigen terugtocht zouden instellen. Ik vreesde hiervan bedenkelijke gevolgen ten aanzien van de kracht van de verdediging, voor het geval, dat voorloopig niet tot een terugtocht zou worden besloten. Beter leek het mij, dat de lagere Commandanten zich voorloopig uitsluitend concentreerden op de opvoering van de geoefendheid van den troep, op de versterking van de stelling en op eene eventueele krachtige verdediging daarvan.

Een tweede maal is het kriegsbeleid ter sprake gekomen naar aanleiding van een ingekomen bericht, hetwelk met stelligheid vermeldde, dat bij een eventueelen aanval van Duitschland door Nederland en België, de Noordelijke vleugel van het Fransch-Engelsche Leger zou oprukken tot de lijn Givet-Leuven-Antwerpen-Rosendaal-Willemstad. Ik heb, desgevraagd, bij deze bespreking als mijne meening naar voren gebracht, dat ik aan de lijn Rosendaal-Willemstad als verdedigingslijn weinig waarde toekende en voor ons land geenerlei belang zag in een opmarsch van Fransch-Engelsche troepen naar die lijn en dus niet tot het nemen van bijzondere maatregelen met het oog daarop meende te moeten adviseeren. Ik bleef bij mijne meening, dat wij ten Zuiden van de groote rivieren al onze krachten behoorden te concentreeren op de verdediging van de Peel-Raamstelling, omdat wij alleen op deze wijze aan onze neutraliteitsplichten zouden kunnen voldoen.

De Regeering sloot zich bij dit standpunt aan.

blz. 27

Op Zaterdag 5 November werd ik des avonds opgebeld door den Minister van Buitenlandsche

Zaken, die mij verzocht zoo spoedig mogelijk in zijn ambtswoning te komen. Ik trof daar tevens den Minister van Defensie aan.

De Minister van Buitenlandsche Zaken deelde mede, zeer betrouwbare berichten te hebben gekregen aangaande een spoedig te verwachten aanval van Duitsche zijde en verzocht mij te willen overwegen, welke maatregelen in verband hiermede dienden te worden getroffen. Mijne voorstellen zouden den volgenden dag in den namiddag worden besproken in eene bijeenkomst onder leiding van Hare Majesteit de Koningin, waarbij de Voorzitter van den Raad van Ministers, de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Defensie en ik tegenwoordig zouden zijn.

Ik ontbood nog denzelfden avond den Commandant van het Veldleger voor eene bespreking op Zondagochtend, omdat ik meende, dat thans het oogenblik was gekomen, om alle voorbereide inundatiën vóór de Grebbestelling te doen stellen. In verband hiermede wenschte ik nauwkeurig te worden ingelicht aangaande den stand der voorbereidingen, alsmede omtrent de mogelijkheden en de gevolgen (afvoer van burgerbevolking en vee enz.) van een eventueele uitvoering,

De Commandant van het Veldleger deelde geheel mijne meening, dat het noodig was, thans tot het zoo volledig mogelijk stellen der inundatiën vóór het Grebbefront over te gaan.

Op de bijeenkomst op Zondagmiddag deed ik daartoe dan ook - in den breede toegelicht - het voorstel. Bij de daarop volgende bespreking bleek, dat de Voorzitter van den Raad van Ministers het oogenblik nog niet gekomen achtte, om tot een zoo ingrijpende en kostbare maatregel over te gaan. Zijne Excellentie meende, dat daarmede tot het laatste oogenblik moest worden gewacht.

Ik stelde daartegenover, dat, in verband met den tijd, welke met het stellen der inundatiën gemoeid zoude zijn, thans de beslissing diende te worden genomen en dat, bij verder uitstel, geenerlei zekerheid zou bestaan, dat de maatregel nog ten volle tot uitvoering zou kunnen komen.

De Minister van Buitenlandsche Zaken, hoewel in beginsel vóór het voorstel, sprak zich toch niet positief voor de onmiddellijke en volledige uitvoering daarvan uit. De Minister van Defensie schaarde zich geheel aan mijne zijde en steunde mijn voorstel met den meesten nadruk:

Nadat Hare Majesteit de Koningin nog met een kort woord krachtig op de noodzakelijkheid van den voorgestelden maatregel had gewezen, werd ten slotte daartoe besloten.

Verder gaf ik in overweging het verleenen der periodieke verloven stop te zetten; na twee dagen zouden dan de verlofgangers weder bij hunne onderdeelen aanwezig zijn.

Dit voorstel werd niet aangenomen. Men wenschte den gang van zaken af te wachten en, in verband hiermede, zoo noodig, de verloven in te trekken. Ik vestigde er de aandacht op, dat, in verband met het daaraan verbonden extra spoorwegvervoer, een eventueel bevel daartoe den dag tevoren vóór 12.00 zou moeten worden gegeven.

Na herhaald aandringen mijnerzijds en na ontvangst van zeer positieve berichten aangaande een voorgenomen Duitschen aanval in den vroegen ochtend van 12 November, is ten slotte het besluit tot het intrekken der verloven op 9 November genomen, zoodat op 11 November de onderdeelen der weermacht hun volle sterkte hadden bereikt.

In verband met den ernst en de stelligheid der ingekomen berichten, waarvan, ook volgens de Regeering, de juistheid moest worden aangenomen, heb ik, hoewel in den loop van 11 November van de grenzen geen verdere verontrustende meldingen binnen kwamen, voor den nacht van 11 op 12 November voor de grenstroepen en de luchtverdediging den toestand van volledige paraatheid bevolen.

Voorts had ik nog enkele wijzigingen in de opstelling van de weermacht gelast, om de mogelijkheid van de verdediging van de Peel-Raamstelling nog eenigszins op te voeren. Zij bestonden in hoofdzaak in het concentreeren van vrijwel de geheele Lichte Divisie in Noord-Brabant. Voor bedoelde verdediging waren toen beschikbaar: het geheele IIIde Legerkorps, welke het Noordelijke gedeelte van de stelling bezette, de geïmproviseerde Peeldivisie, welke in het Zuidelijke gedeelte van de stelling was opgesteld en daarachter, als bewegelijke reserve, de Lichte Divisie.

Vermits de Regeering op het standpunt stond, dat eene schending van ons grondgebied door één der oorlogvoerende partijen automatisch onze aansluiting bij de andere partij tengevolge zou hebben, rees de vraag, of, nu eene schending van Duitsche zijde dreigde, nog bijzondere maatregelen moesten worden genomen voor het spoedig tot stand brengen van de noodige samenwerking met de geallieerde strijdkrachten, voor het geval deze dreiging werkelijkheid zou

blz. 28

worden,

Het lag in mijn voornemen, om in bedoeld geval, daartoe geschikte officieren, die van de noodige instructies en volmachten waren voorzien, naar de hoofdkwartieren der bondgenootschappelijke legers te zenden, teneinde de noodige samenwerking tot stand te brengen.

blz. 29

Ik ben er mij steeds van bewust geweest, dat van een zoodanig contact op het laatste oogenblik niet veel kon worden verwacht. Zuiver militair beschouwd, zou een uitgebreide voorbereiding in vreedetijd van de samenwerking met eventueele bondgenooten ongetwijfeld verre de voorkeur hebben verdiend. Hiervan kon echter, in verband met onze traditioneele neutraliteitspolitiek, geen sprake zijn. Wilde men met die neutraliteitspolitiek niet in botsing komen, dan zouden desbetreffende besprekingen met de Generale Staven van *alle* ons omringende mogendheden moeten plaats hebben. Wilde men daarbij tot behoorlijke resultaten komen, dan zouden die besprekingen volkomen openhartig moeten worden gevoerd en zouden dus de kaarten volledig op tafel moeten worden gelegd. Het gevolg zou zijn, dat de Generale Staven van al die landen, dus ook die van onze eventueele tegenstanders, over volledige gegevens van onze weermacht en de voornemens betreffende het gebruik daarvan zouden beschikken.

De ontoelaatbaarheid hiervan behoeft niet nader te worden betoogd! Bovendien moest m.i. worden gevreesd, dat bij de onderhandelingen een bepaalde druk inzake het gebruik van onze strijdkrachten op ons zou worden uitgeoefend en dat wij in dat opzicht niet vrij meer zouden blijven. Met groote Heeren is het nu eenmaal slecht kersen eten!

Mede om deze redenen heb ik altijd afwijzend gestaan tegenover overleg met vreemde Generale Staven en ik kan met de meeste stelligheid verklaren, dat gedurende den tijd, dat ik de functies van Chef van den Generalen Staf en van Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht heb vervuld, zoodanig overleg nimmer heeft plaats gehad.

De Regeering was van meening, dat het overleg van de hierboven bedoelde verbindingsofficieren met de legerleidingen der eventueele bondgenooten zou kunnen worden bespoedigd, wanneer onze gezanten ter plaatse, onmiddellijk na het uitbreken der vijandelikheden, die legerleidingen met onze wenschen ten aanzien van aan ons te verleenen steun en de verdere regeling daarvan in kennis zouden kunnen stellen. In verband hiermede werd mij opgedragen deze wenschen schriftelijk vast te leggen. De desbetreffende bescheiden werden door den Minister van Buitenlandsche Zaken aan de verschillende gezanten toegezonden in verzegelde enveloppen met de uitdrukkelijke opdracht deze eerst te openen, nadat het bericht van eene schending van ons grondgebied hen zou hebben bereikt.

Ik heb nog gewezen op de mogelijkheid, dat bedoelde stukken in handen zouden geraken van hen, die dan onze vijanden zouden zijn, waardoor - overigens ten onrechte - twijfel aan onze strikte neutraliteit zou kunnen ontstaan. De Regeering achtte echter zoodanig gevaar niet aanwezig, vond hierin althans geen aanleiding, om den maatregel achterwege te laten.

blz. 30

De inhoud van deze bescheiden doet thans niet meer terzake. Slechts zij vermeld, dat de aan Frankrijk verzochte hulp o.a. bestond in het verleenen van steun bij de verdediging van de Peel-Raamstelling. Ook toen deelde dus de Regeering nog mijn standpunt, dat deze stelling krachtig moest worden verdedigd.

De aan Frankrijk verzochte steun voor de verdediging van de Peel-Raamstelling is in den oorlog inderdaad verleend door het zenden van krachtige gemotoriseerde troepen. Aangezien echter de Regeering sedert haar standpunt had gewijzigd en Noord-Brabant vrijwel zonder strijd was ontruimd, heeft deze hulp niet kunnen baten.

Een groote moeilijkheid bij den aanleg der versterkingen was de onzekerheid aangaande den tijd, welke ons voor dien aanleg zou worden gelaten. Deze omstandigheid bracht mede, dat de plannen niet onmiddellijk al te ruim konden worden opgevat, omdat het gevaar bestond, dat dan op het oogenblik van het uitbreken van den oorlog de verschillende werken slechts ten deele voltooid zouden zijn en geen bruikbaar geheel zouden opleveren.

Veeleer moest er naar worden gestreefd, om zoo spoedig mogelijk een sluitend geheel te krijgen, waartoe voorloopig aan de samenstellende deelen slechts beperkte eischen konden worden gesteld. In verband hiermede werden de gevechtsdekkingen over het algemeen uitsluitend uit grond en hout samengesteld, terwijl de afwachtingsdekkingen voorloopig slechts schervrij werden vervaardigd.

Omstreeks eind November waren de werkzaamheden zoover gevorderd, dat de Commandant

van het Veldleger voorstellen kon doen, om geleidelijk over te gaan tot het vervaardigen van granaatvrije afwachtingsdekkingen in beton. Voorloopig werd een crediet aangevraagd voor ongeveer 1/3 van het benodigde aantal.

Vermits het hier eene aanvraag betrof van eenige millioenen guldens, noodigde ik den Commandant van het Veldleger uit voor eene bespreking, teneinde vast te stellen tot hoever, in verband met den aard en de beteekenis der verschillende stellingen, behoorde te worden gegaan met den aanleg van onderkomens in beton, zoowel wat het aantal als wat het type betrof.

Nadat ik terzake eene beslissing had genomen, verzocht ik den Commandant van het Veldleger eene begrooting te doen opmaken van de totale kosten. Deze bleken 12 1/2 millioen gulden te bedragen.

Ik verzocht dus den Minister van Defensie dit bedrag beschikbaar te willen stellen, waarbij ik er al dadelijk de aandacht op vestigde, dat ik ook den Commandant van de Vesting-Holland opdracht had gegeven voor het opmaken van eene soortgelijke begrooting, welke, naar het zich liet aanzien, een nog aanmerkelijk hooger bedrag zou omvatten.

In den voormiddag van 29 December verzocht de Minister van Defensie mij telefonisch tegenwoordig te willen zijn bij eene bespreking bij H.M. de Koningin op 30 December d.a.v. Op mijn vraag, welk het onderwerp der bespreking zou zijn, ontving ik een ontwijkend antwoord. In den laten avond bereikte mij echter een schrijven van den Minister, waarin, zeer summier, de punten werden opgenoemd, welke aan de orde zouden komen.

Bij de bespreking zelf, waarbij tegenwoordig waren de voorzitter van den Raad van Ministers, de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Defensie en ik, verleende Hare Majesteit het eerst het woord aan den Minister van Defensie.

Zijne Excellentie betoogde, dat de eischen, welke voor den aanleg van versterkingen aan de schatkist werden gesteld, beperking noodig maakten en dat in verband daarmee diende te worden gebroken met het stelsel, om èn de Grebbestelling èn de Vesting-Holland te verdedigen en dat dus uitgemaakt diende te worden, in welke der beide stellingen de eigenlijke weerstand zou worden geboden. Voorts deelde de Minister mede, de verschillende stellingen te hebben geïnspecteerd en eene bespreking te hebben gehad met den Commandant van het Veldleger en de Commandanten van het IIde en IVde Legerkorps, waarbij gebleken was, dat die Commandanten eenparig van meening waren, dat de Grebbestelling zich voor eene hardnekkige verdediging beter leende dan het Oostfront van de Vesting-Holland. Bovendien hadden zij verklaard, dat de bezwaren, verbonden aan een terugtocht van de Grebbestelling naar het Oostfront van de Vesting-Holland van dien aard waren, dat op het slagen daarvan niet mocht worden gerekend. Ook om deze reden meenden zij tot eene hardnekkige verdediging van het Grebbefront te moeten adviseeren.

Ik gaf hierop uiting aan mijne groote bevreemding, dat de Minister, buiten mij om en zonder mijn voorkennis, met mijne ondercommandanten besprekingen had gevoerd over de door mij, als uitvloeisel van een opdracht van de Regeering, gegeven richtsnoeren ten aanzien van het te voeren kriegsbeleid. Voorts verklaarde ik het onaannemelijk te achten, dat de Commandant van het Veldleger, die maanden geleden de opdracht had gekregen de terugtocht van de Grebbelinie naar het Oostfront van de Vesting-Holland voor te bereiden, mij niet zou hebben ingelicht, indien hij daarbij onoverkomelijke bezwaren had ondervonden, doch zulks, buiten mij om, ter kennis van den Minister zou hebben gebracht (* Tot mijn groote teleurstelling is mij, bij onderzoek, gebleken, dat dit toch inderdaad is geschied). Ik meende echter op dit oogenblik, in het bijzijn van H.M. de Koningin, op deze zaak niet verder te moeten ingaan en mij tot eene zakelijke weerlegging van het betoog van den Minister te moeten bepalen.

Ten aanzien van eene uitsluitende verdediging van de Vesting-Holland, had ik mijn standpunt reeds vroeger - bij de bespreking op 9 September - kenbaar gemaakt. Ik wees er dus opnieuw op, dat een afzien van de verdediging van de Grebbestelling tot gevolg zou hebben, dat de Peel-Raamstelling in de lucht zou komen te hangen, en dus zou moeten worden ontruimd, waardoor wij niet aan onze plichten ten aanzien van een daadwerkelijke bescherming van onze neutraliteit zouden kunnen voldoen; voorts, dat alsdan de afvoer van burgerbevolking en vee en het stellen van de inundatiën vóór de fronten van de Vesting-Holland niet meer verzekerd zouden zijn en dus onverwijd tot het nemen van die maatregelen zou moeten worden overgegaan; ten slotte, dat, indien op hulp van eventueele bondgenooten werd gerekend, de kans op zoodanige hulp en vooral de uitwerking daarvan zeer veel geringer zouden worden.

blz. 31

blz. 32

Ik vestigde er voorts de aandacht op, dat het wel van zeer weinig continuïteit in het krijgsbeleid zou getuigen, indien, nadat miljoenen waren besteed aan het inrichten van de Grebbestelling, de Peel-Raamstelling en de tusschengelegen verdedigingsliniën en aan het stellen van de inundatiën vóór die stellingen met de daaraan verbonden evacuatie van bevolking en vee, thans van de verdediging daarvan zou worden afgezien. Ik gaf daarbij te kennen, dat ik, in dit geval, mijn prestige als Opperbevelhebber zoodanig aangetast zou achten, dat ik op eene verdere vervulling van deze functie geen prijs meer zou stellen.

Ook eene uitsluitende verdediging van het - naar het Zuiden verlengde - Grebbefront achtte ik niet juist. Evenals, na ontruiming van dit front, de Peel-Raamstelling in de lucht komt te hangen, is ook het omgekeerde het geval. Valt de Peel-Raamstelling, dan moet de Zuidelijke flank van de Grebbestelling door eene opstelling, b.v. achter de Waal, met het front naar het Zuiden, worden beveiligd. Hierdoor zou het Zuidfront van de Vesting-Holland als het ware met eenige tientallen Kilometers worden verlengd en dit gezamenlijke Zuidfront ongeveer 120 K.M. gaan bedragen; een front, dat met de beschikbare krachten eenvoudig niet te verdedigen was, en zeker niet, wanneer, zooals het geval was, geen verdedigingswerken zijn aangelegd. blz. 33

En met een betrekkelijk spoedig bezwijken van de Peel-Raamstelling moest ongetwijfeld rekening worden gehouden. Wel was die stelling op zichzelf zeer sterk en kon er op worden gerekend dat daarin met de beschikbare troepen, ook tegenover overmacht een aantal dagen stand zou kunnen worden gehouden, doch tegen een overmacht, als waarop bij een Duitschen aanval moest worden gerekend, zou zij op den duur zeker niet bestand zijn; althans wanneer wij door eventueele bondgenooten niet zeer krachtig zouden worden gesteund. Op dit laatste mocht, met reden, worden gehoopt, maar naar mijne meening, niet met zekerheid worden gerekend.

Welke voordeelen de Grebbestelling op zich zelf ook mocht hebben, met eene ontruiming binnen betrekkelijk korten tijd, moest, in verband met het bovenstaande, rekening worden gehouden.

Ten aanzien van de uitvoerbaarheid van een terugtocht van het Grebbefront naar het Oostfront van de Vesting-Holland was ik overigens optimistischer gestemd dan de Minister van Defensie. Naar mijne meening had de Minister zich door den Commandant van het Veldleger wel zeer gemakkelijk van de onuitvoerbaarheid laten overtuigen. Zoo werd gezegd, dat zoowel bij het IVde als bij het IIde Legerkorps de terugtocht, in verband met den af te leggen afstand, in 2 dag (nacht) marschen zou moeten geschieden. Wel is waar bedroeg de afstand tusschen beide fronten bij het IVde Legerkorps slechts ongeveer 20 K.M., doch, aangezien het legeringsgebied dicht achter het Oostfront van de Vesting-Holland door de veiligheidsbezetting van dit front in beslag was genomen, was voor het IVde Legerkorps slechts veel meer Westelijk gelegen legeringsgebied beschikbaar.

Er is weinig inzicht voor noodig, om te begrijpen, dat, op het oogenblik, waarop tot den terugtocht zou worden besloten, de geheele veiligheidsbezetting uiteraard in de stelling zou liggen en dus het door haar ingenomen legeringsgebied beschikbaar zou zijn voor de troepen van het IVde Legerkorps. blz. 34

En hoe is later, in den oorlog, de werkelijkheid geweest? Niettegenstaande de terugtochtsbevelen, door gebrek aan voorbereiding en de groote haast slechts onvolledig en telefonisch konden worden gegeven, waardoor van een goed geregelde terugtocht geen sprake kon zijn, is deze over de geheele lijn in één marsch en zonder verliezen van beteekenis volbracht!

De Minister van Defensie vestigde ook nog de aandacht op de ongunstige omstandigheid van het niet aangeleund zijn van den Zuidelijken vleugel van de Peel-Raamstelling.

Inderdaad was uit de te onzer beschikking staande gegevens bekend, dat de hoofdmacht van het Belgische Leger was opgesteld achter het Albert-Kanaal met slechts geringe krachten achter de Maas. Wel is waar was de begaanbaarheid van het terrein tusschen het Albert-Kanaal en de Nederlandsche grens door onderwaterzetting en voorbereide vernielingen zeer verminderd, doch zonder twijfel moest met eene omvatting van de Peel-Raamstelling - wellicht met gepantserde troepen - over Belgisch gebied rekening worden gehouden.

Dit was ook inderdaad geschied. De geheele Lichte Divisie was, als bewegelijke reserve, beschikbaar, om - zoo noodig - tegen eene omvatting te worden ingezet. Deze Divisie was, met het oog op een dergelijke taak, in het bijzonder met modern anti-tankgeschut uitgerust.

Met de mogelijkheid van eene omvatting van den Zuidelijken vleugel was dus rekening gehouden; ten aanzien van de waarschijnlijkheid daarvan verschilde ik echter met den Minister

van meening. Bij een aanvallend optreden van de Deutsche krijgsmacht toch, waren de in Limburg en Noord-Brabant opgestelde troepen slechts een nevenobject; hoofdobject voor den aanval was het Fransch-Engelsche leger in Frankrijk. Aangenomen moest worden, dat Duitschland er alles op zou zetten, om een stellingoorlog, zooals in den vorigen oorlog was ontstaan, te vermijden! Een snel en overweldigend optreden moest dus op den voorgrond staan. In dezen gedachtengang passen geene tijdroovende omtrekkings- of omvattingmanoeuvres tegenover een nevenobject.

Bovendien zouden, bij een opdringen van Deutsche troepen uit het Zuiden, onze in Limburg en Noord-Brabant opgestelde troepen op het hart des lands en dus in de voor hen meest voordeelige richting worden teruggeworpen, terwijl bij eene doorbreking in het Noorden, waartoe, uit den aard der zaak, de middelen ruimschoots aanwezig waren, zij van hun basis zouden worden afgedrongen. De laatste methode waarborgde daarom een snellere beslissing en moest dus waarschijnlijker worden geacht. blz. 35

In elk geval beteekende eene doorbreking in het Noordelijke gedeelte van de Peel-Raamstelling voor onze troepen een beslissende nederlaag, terwijl er een redelijke kans bestond, dat de -Lichte Divisie aan eene omvatting uit het Zuiden zoolang weerstand zou kunnen bieden, dat althans een belangrijk gedeelte van onze troepen over de groote rivieren zou kunnen teruggaan. Het aantal rivierovergangen was daartoe aanzienlijk verhoogd.

Ik was op grond van het bovenstaande van oordeel, dat, bij de verdediging van de Peel-Raamstelling, het zwaartepunt in het Noordelijke gedeelte moest worden gelegd.

De werkelijkheid heeft aan mijne verwachtingen in dezen beantwoord.

De eindconclusie van mijn betoog was, dat het onjuist zou zijn, om ons bij de verdediging tot één enkele stelling te beperken. De Grebbestelling leent zich voor eene langdurige verdediging niet, omdat zij in de lucht komt te hangen, wanneer de Peel-Raamstelling valt; zij moet echter tijdelijk worden verdedigd, om tijd te winnen voor de evacuatie van burgerbevolking en vee en voor het stellen van de inundatiën vóór de Vesting-Holland en voorts, om aan onze neutraliteitsplichten te kunnen voldoen door verdediging van de Peel-Raamstelling.

Ook om aan deze beperkte bestemming te kunnen voldoen, was eene verdere voltooiing van de Grebbestelling door den aanleg van granaatvrije afwachtingsdekkingen noodig.

De uiteindelijke verdediging diende te worden gevoerd in de Vesting-Holland; hiertoe was, ook in verband met de geringe bedektheid van het terrein, verdere aanleg van betonwerken noodzakelijk.

Aangezien niet over voldoende troepen werd beschikt, om de verschillende stellingen bezettingen te geven, welke elk op zichzelf voor de verdediging toereikend zouden zijn, moest een terugtocht van de bezetting van de Grebbelinie op de Vesting-Holland worden geriskeerd.

Op de vraag van den Minister van Defensie, in hoeverre mijn opdracht van 9 September diende te worden gewijzigd, gaf ik als mijne meening te kennen, dat ik thans reeds de kracht van de Grebbestelling zoo groot achtte, dat aan het begrip "overmachtige aanval" een geheel andere beteekenis kon worden toegekend dan op het oogenblik, waarop de opdracht werd gegeven en dus practisch elke aanval daarin diende te worden afgewacht. Mits in dezen zin opgevat, had ik tegen handhaving van de tekst geen bezwaar. blz. 36

De Minister van Defensie deelde hierop als resultaat der bespreking aan H.M. de Koningin mede, dat de opdracht geen wijziging behoeft.

Zeër groot was dan ook mijne verbazing, toen ik, twee dagen later, van den Minister van Defensie een ontwerp voor een geheel nieuwe opdracht kreeg toegezonden met verzoek, eventueele bezwaren daartegen op korten termijn kenbaar te maken.

Volgens dit ontwerp moest, bij een aanval op het hart des lands, weerstand worden geboden, zoowel in de Grebbelinie als in het Oostfront van de Vesting-Holland. Aan den Opperbevelhebber werd overgelaten te bepalen, hoeveel troepen voor de verdediging van elk dier fronten zouden worden bestemd. De operatiën mochten echter niet worden gebaseerd op het slagen van een terugtocht van troepen, opgesteld in en achter de Grebbelinie.

Ten aanzien van de troepen, opgesteld ten Zuiden van de Maas werd bepaald dat een opmarsch van een eventueelen schender van onze onzijdigheid moest worden vertraagd;

dat voor dit doel met een minimum aan troepen moest worden volstaan;

dat maatregelen moesten worden genomen tegen eene omvatting vanuit het Zuiden en

dat de vertraging van de vijandelijke opmarsch moest geschieden langs de vermoedelijke naderingswegen.

Ik had tegen deze opdracht overwegende bezwaren. Voor wat het eerste gedeelte aangaat, betroffen die bezwaren voornamelijk het daarin tot uiting komende standpunt, dat op het slagen van een terugtocht van sterke troepenafdeelingen van de Grebbelinie naar het Oostfront van de Vesting-Holland niet mocht worden gerekend. Ik achtte dit standpunt in zijne algemeenheid niet juist; immers de kans op het slagen van die terugtocht was afhankelijk van tal van factoren, zooals het passieve weerstandsvermogen van de Grebbestelling, het jaargetijde, de sterkte van den tegenstander, de stand der inundatiën op het Oostfront van de Vesting-Holland, het oogenblik waarop tot den terugtocht zou worden besloten, enz. Zooals ik reeds eerder heb opgemerkt, heeft de practijk de mogelijkheid van de terugtocht, zelfs onder ongunstige omstandigheden, bewezen.

Nam ik echter het standpunt der Regeering als juist aan, dan was ik verplicht, om van den aanvang af een voldoende macht te bestemmen voor de verdediging van genoemd Oostfront, welke troepenmacht voor geen andere taak, b.v. eene versterking van het Grebbefront, als de daar aanwezige troepen ontoereikend zouden blijken, mocht worden bestemd.

blz. 37

Als uiterste minimum voor een tijdelijke verdediging van de Vesting-Holland moest worden beschouwd de reeds aanwezige veiligheidsbezetting, vermeerderd met het aan de kust opgestelde Eerste Legerkorps. Met deze troepen zou, naar ik mocht hopen, de verdediging gedurende eenige dagen kunnen worden volgehouden. Voor eene langdurige verdediging, waarbij de troepen in voorste lijn geregeld moeten worden afgelost, was de sterkte ontoereikend.

Verder moest de Grebbelinie worden verdedigd, teneinde, zooals eerder betoogd, tijd te winnen, om de inundatiën vóór het Oostfront van de Vesting-Holland te kunnen stellen en de daartoe noodige evacuatie van bevolking en vee te kunnen uitvoeren. Aangezien een vijandelijke doormarsch ten Zuiden van de Maas slechts met een minimum aan troepen moest worden vertraagd, moest met een zeer spoedige bezetting van Noord-Brabant en dus met eene bedreiging van de Grebbestelling vanuit het Zuiden rekening worden gehouden. Dit maakte het noodig, eene stelling te bezetten, b.v. langs de Noordelijke oever van de Waal, of van de Waal en Linge, aansluitende aan het Zuidfront van de Vesting-Holland. Zonder den aanleg van de noodige versterkingen, welke niet aanwezig waren, was deze stelling niet te verdedigen. Tot dien aanleg zou dus alsnog moeten worden overgegaan.

Hierdoor zou het geheele leger als het ware volgens een vooraf gemaakt schema zijn vastgelegd; iedere "manoeuvre" was uitgesloten; aan geen enkel onverwacht optreden van den vijand kon meer het hoofd worden geboden.

Bovendien was de sterkte van het leger geenszins in overeenstemming met de uitgestrektheid van de te verdedigen fronten, zoodat moest worden verwacht, dat elk dier fronten, welke uitsluitend op hun eigen bezetting waren aangewezen; de een na de andere, na korten tijd zouden bezwijken.

Voor wat betreft de troepen, opgesteld ten Zuiden van de Maas, was ik van meening, dat hunne sterkte voor eene vertraging van eenigen duur, als een minimum moest worden beschouwd. Deze vertraging moest in hoofdzaak worden verkregen door een, zij het tijdelijke, verdediging van de Peel-Raamstelling, welke ik daarvoor bij uitstek geschikt achtte. Zouden deze troepen worden verzwakt, zooals blijkbaar de bedoeling der Regeering was, dan zou m.i. van eene vertraging van eenige beteekenis geen sprake meer kunnen zijn, ook niet, wanneer deze zou geschieden "langs de vermoedelijke naderingswegen".

blz. 38

Bovendien achtte ik het uiterst bedenkelijk, om, onder de bestaande omstandigheden, tot eene aanmerkelijke vermindering van de in Noord-Brabant en Limburg opgestelde troepen over te gaan en hierdoor aan de oorlogvoerende partijen te toonen, dat niet meer dan een symbolisch optreden tegenover eene schending van ons grondgebied in het voornemen lag.

Het voorgaande betreft de bezwaren, welke ik uit een krijgskundig oogpunt tegen de ontwerp-opdracht had. Ik had echter ook principiële bezwaren. Naar mijne meening behoort een opdracht van de Regeering aan den Opperbevelhebber slechts te omschrijven, welk doel met de operatiën wordt nagestreefd, b.v. "hardnekkige verdediging van het hart des lands en vertraging van een doormarsch ten Zuiden van de groote rivieren". De wijze van uitvoering van die opdracht dient aan het inzicht van den Opperbevelhebber te worden overgelaten.

Volgens de bij Koninklijk Besluit van 6 Mei Nr. 3 vastgestelde Instructie voor den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht staat deze onder de Regeering en niet onder den

Minister van Defensie. Geen enkele bepaling in die instructie geeft steun aan eene opvatting, volgens welke deze bewindsman een soort van strategische voorgedij over den Opperbevelhebber zou moeten uitoefenen, In den regel zal hij daartoe ook niet in staat zijn. Het was slechts eene toevallige omstandigheid, dat de aan het bewind zijnde Minister van Defensie, als oud-officier van den Generalen Staf, in strategische aangelegenheden als tot oordeelen bevoegd kon worden beschouwd.

De hierboven ontwikkelde bezwaren tegen mijn ontwerp-opdracht bracht ik mondeling ter kennis van den Minister van Defensie. Ik vestigde daarbij in het bijzonder de aandacht op mijne afwijkende inzichten ten aanzien van de mogelijkheid van een terugtocht van de in en achter de Grebbelinie opgestelde troepen naar het Oostfront van de Vesting-Holland en verzocht nadrukkelijk het desbetreffende punt uit de opdracht te schrappen, omdat ik een zoodanige terugtocht onvermijdelijk achtte en het - althans grootendeels - slagen daarvan een voorwaarde vormde voor eene langdurige verdediging van de Vesting-Holland. Voorts deelde ik den Minister mede, dat in het bijzonder de punten, welke betrekking hadden op de tactische uitvoering van de vertraging van een vijandelijke doormarsch ten Zuiden van de Maas, m.i. niet in een opdracht aan den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht thuis hoorden en voor mij onaanvaardbaar waren.

De Minister van Defensie zegde mij toe, mijne bezwaren ter kennis van de Regeering te zullen brengen.

blz. 39

Bij schrijven van 7 Januari deed de Voorzitter van den Raad van Ministers mij een definitieve opdracht van de Regeering toekomen. De bepaling, dat op het slagen van een terugtocht van sterke troepenafdeelingen van de Grebbelinie naar het Oostfront van de Vesting-Holland niet mocht worden gerekend, was gehandhaafd; de punten, betreffende de tactische uitvoering van de vertraging van een doormarsch ten Zuiden van de Maas, waren uit de eigenlijke opdracht verdwenen, doch weder opgenomen in het begeleidend schrijven van den Voorzitter van de Raad van Ministers.

Van dit laatste was de beteekenis mij niet duidelijk. Was het de bedoeling, om, in plaats van een voorschrift, goede raad te geven? Ik had daaraan geen behoefte. Voor het geval ik aan de juistheid mijner inzichten mocht gaan twijfelen, beschikte ik over zeer bekwame adviseurs, aan wier oordeel ik meer waarde meende te moeten toekennen dan aan dat van den militairen deskundige in den Raad van Ministers. Deze laatste verkeerde, naar mijne meening, al te zeer onder de bekoring van de leerstellingen van de Fransche taktiek met haar voorliefde voor ingewikkelde schema's, welke wel is waar, zeer vernuftig waren uitgedacht, doch als alle schema's, het gevaar voor een te slaafsche toepassing inhielden. Bovendien berustten zij op de lessen van den vorigen oorlog en moest worden betwijfeld, of zij wel voldoende waren aangepast aan de geweldige technische ontwikkeling van een modern leger als het Duitsche. Zij zijn dan ook tegen de practijk van den oorlog niet bestand gebleken.

De handhaving van de bepaling aangaande het niet mogen rekenen op het slagen van een terugtocht van de Grebbestelling naar het Oostfront van de Vesting-Holland betreurde ik zeer. Ik achtte een zoodanige terugtocht nu eenmaal onvermijdelijk en was overtuigd, dat het bevel daartoe eens zou moeten worden gegeven. Het was moeilijk te aanvaarden, dat de uitvoering van dit bevel reeds van te voren als onmogelijk werd gekenschetst.

Enkele dagen later werd ik uitgenoodigd, om deel te nemen aan eene bespreking met den Voorzitter van den Raad van Ministers, den Minister van Buitenlandsche Zaken en den Minister van Defensie. Eerstgenoemde stelde mij op die bijeenkomst de vraag, of ik nog bezwaren tegen de verstrekte opdracht had. Nogmaals bracht ik mijne bedenkingen naar voren, zoowel tegen de opdracht zelf als tegen de wijze, waarop zij tot stand was gekomen. Ik verzweeg daarbij niet, dat het voortdurend ingrijpen in mijne bevoegdheden, in het bijzonder ten aanzien van het te voeren krijgsbeleid, het herhaaldelijk buiten mij om overleg plegen door den Minister van Defensie met de onder mij gestelde commandanten, de weinige steun, welke ik ondervond bij het weren van de politiek uit de weermacht, alsmede het streven van de Regeering naar inperking van m.i. onontbeerlijke bevoegdheden van het militair gezag, het mij meer en meer moeilijk maakten de verantwoordelijkheid voor eene goede uitoefening van mijne functie te dragen. Voorts gaf ik te kennen voornemens te zijn mijne bezwaren alsnog schriftelijk ter kennis van de Regeering te

blz. 40

brenge.

Hierna gaf de Voorzitter van den Raad van Ministers het woord aan den Minister van Defensie, die redenen meende te hebben, om zich over gebrek aan medewerking van mijzelf en van het Algemeen Hoofdkwartier te beklagen.

De Minister verweet mij mijne weinig tegemoetkomende houding inzake de "mobilisatieclubs", waardoor zijne Excellentie in eene moeilijke positie kwam te verkeeren tegenover zijne sociaaldemocratische ambtgenooten.

Ik verklaarde daarop, dat ik het oprichten van mobilisatieclubs onder leiding van vooraanstaande leden eener politieke partij uit krijgstuuchtelijke overwegingen ontoelaatbaar achtte en mitsdien mijn standpunt niet kon herzien. Ik zeide verder er zeker van te zijn in dezen al mijne ondercommandanten aan mijne zijde te hebben en dat ik van meening was, dat niet de Minister reden had zich te beklagen, doch dat ik redelijkerwijze had mogen verwachten, dat Zijne Excellentie mij tegenover het drijven van zijne sociaal-democratische ambtgenooten zou hebben gesteund.

Ten aanzien van het vermeende gebrek aan medewerking van het Algemeen Hoofdkwartier, verwees de Minister naar een telefonisch onderhoud van den Chef van den Staf der Landmacht met het Hoofd van de Afdeeling Intendance van het Departement van Defensie.

Bij onderzoek is mij gebleken, dat dit onderhoud betrekking had op een door den Minister afgewezen voorstel van den Commandant van het Veldleger tot verstrekking van een aantal met schapenvachten gevoerde overjassen ten behoeve van op bepaalde punten opgestelde schildwachten met het oog op de heerschende uitzonderlijk lage temperaturen. De Chef van den staf der Landmacht had daarbij de medewerking van bedoelden Intendant verzocht, om te bevorderen, dat de Minister op zijne beslissing zou terugkomen, omdat deze verstrekking, met het oog op de strenge koude, ook door mij dringend noodig werd geacht. De Intendant had hierop geantwoord, dat hij persoonlijk geen bijzondere last van de koude had. Dit weinig zakelijke en van weinig ernst getuigende gezegde had, begrijpelijkerwijze, een eenigszins scherpe reactie uitgelokt. Hoe de Minister uit dit kleine voorval tot gebrek aan medewerking van het Algemeen Hoofdkwartier heeft kunnen concludeeren, is mij een raadsel. Naar het mij voorkomt, is eerder het omgekeerde het geval.

blz. 41

Ten slotte deelde de Minister nog mede, dat een der subalterne stafofficieren van het Algemeen Hoofdkwartier zich, in een telefoongesprek met een collega van het Departement, een minder gepaste geestigheid had veroorloofd naar aanleiding van een voorgenomen bezoek van den Minister aan het Veldleger. Uiteraard moest ik dit ten zeerste afkeuren en verzekerde dus den Minister, de zaak te zullen onderzoeken en maatregelen te zullen nemen om herhaling te voorkomen.

Uit het onderzoek bleek mij, dat de, inderdaad minder gepaste, aardigheid, welke ik hier maar niet zal herhalen, afkomstig was van een officier, wiens toewijding en algeheele loyaliteit boven elke verdenking verheven zijn. De hem toekomende reprimande moest hij natuurlijk hebben, mijn sympathie was echter meer aan de zijde van den zondaar dan aan die van den verklikker!

Hiermede waren de argumenten van den Minister nopens gebrek aan medewerking van het Algemeen Hoofdkwartier uitgeput. Zij hebben mij niet kunnen schokken in mijne vaste overtuiging, dat al mijne medewerkers, van den hoogste tot den laagste, zich loyaal en met volle toewijding gaven aan de zaak, welke zij dienden.

Onder dagteekening van 15 Januari gaf ik gevolg aan mijn voornemen, om de bezwaren tegen de mij verstrekte opdracht en tegen hetgeen daaraan vooraf was gegaan, schriftelijk ter kennis van de Regeering te brengen.

Dit schrijven is op 22 Januari, in mijne tegenwoordigheid, in den Ministerraad besproken. De discussie werd in hoofdzaak gevoerd tusschen den Minister van Defensie en mij. De overige Ministers bepaalden zich tot enkele korte vragen of opmerkingen. De geheele bespreking verliep zeer rustig; slechts aan de sociaaldemocratische Ministers was het te bemerken, dat hun sympathie beslist niet aan mijne zijde was, blijkbaar had ik die sympathie door mijne houding tegenover de mobilisatieclubs verbeurd.

blz. 42

Als laatste poging, om tot overeenstemming te komen, gaf ik eene nieuwe redactie in overweging van het punt van mijn opdracht, waartegen mijn voornaamste bezwaren waren gericht, n.l. dat, waarin werd gezegd, dat op een slagen van een terugtocht van sterke troepenafdeelingen, opgesteld in en achter de Grebbelinie, naar het Oostfront van de Vesting-Holland, niet mocht worden gerekend.

Een antwoord op mijn brief van 15 Januari heeft mij nimmer bereikt.

Op 30 Januari te 15.00 werd ik echter bij den Voorzitter van den Raad van Ministers ontboden, die mij mededeelde, dat de Minister van Defensie zijne portefeuille ter beschikking had gesteld, omdat Zijne Excellentie de verantwoordelijkheid voor het te voeren krijgsbeleid niet langer meende te kunnen dragen. Het Kabinet wenschte echter Minister Dyxhoorn niet te laten gaan, weshalve mij in overweging werd gegeven, ontslag te vragen.

Deze mededeeling bevreesde mij ten zeerste. Wel had ik, zooals vanzelf spreekt, rekening gehouden met de mogelijkheid, dat de Ministerraad de zijde van den Minister van Defensie zou kiezen, doch in dat geval was er m.i. voor dezen bewindsman geen aanleiding geweest, om zijne portefeuille ter beschikking te stellen. Moet ik dus aannemen, dat de Ministerraad mijne zijde had gekozen? Of betrof het hier slechts een politieke manoeuvre?

Hoe het zij, tot mijn heengaan was besloten. Ik antwoordde dus, dat ik aan den gegeven wenk gevolg zou geven.

De Minister-President verzocht mij vervolgens, aan mijne ontslagaanvraag voorloopig geen ruchtbaarheid te willen geven, zulks teneinde tegelijkertijd mijn ontslag en de benoeming van mijn opvolger te kunnen publiceeren.

Ik verklaarde mijne medewerking terzake te zullen verleen, mits ik er op zou kunnen rekenen tijdig in kennis te worden gesteld met het tijdstip der publicatie; ik wenschte n.l. mijne voornaamste medewerkers persoonlijk met mijne ontslagaanvraag in kennis te stellen.

Voorts toonde Zijne Excellentie zich zeer ongerust, dat de wisseling van het opperbevel aanleiding zou geven tot uitgebreide beschouwingen in de pers en zeide het zeer op prijs te zullen stellen, indien ik mij persoonlijk van het geven van commentaar zou willen onthouden.

Ik deelde geheel de meening van den Minister, dat de aard van het geschil eene behandeling in het openbaar onder de bestaande omstandigheden hoogst ongewenscht maakte. Ik gaf dus gaarne de verzekering, dat ik mij van mededeelingen in het openbaar zou onthouden, waarbij ik er uiteraard op rekende, dat ook de Regeering zich in hare toelichtingen en verklaringen de noodige beperking zou opleggen.

blz. 43

Hierop werd besloten, dat de van regeeringswege te geven toelichting mij tevoren ter inzage zou worden gegeven. Deze toelichting luidde: "Naar wij vernemen, heeft in hoofdzaak verschil van inzicht met de Regeering ten aanzien van vraagstukken van technisch-militairen aard tot de ontslagaanvraag van Generaal Reynders geleid." Zij liet aan duidelijkheid alles te wenschen over; ik had er echter geen bezwaar tegen.

Onder dagteekening van 31 Januari 1940 diende ik mijn verzoek om een eervol ontslag uit den militairen dienst op een door H.M. de Koningin te bepalen tijdstip in. Eene beslissing op dit verzoek heeft mij nimmer bereikt. Uit de avondbladen van 5 Februari d.a.v. bleek mij echter, dat het ontslag met ingang van 6 Februari was verleend.

In den avond van 5 Februari bevatten de radiopersberichten de mededeeling, dat ook mijn naaste medewerker, de hoogst bekwame en algemeen geachte Generaal-Majoor N. C. Carstens, Chef van den Staf van de Landmacht, uit zijne functie was ontheven.

Genoemde opper-officier was hiervan tevoren met geen enkel woord in kennis gesteld. Toen hij eenige dagen later een officieel afscheidsbezoek bracht bij den Minister van Defensie, moest Z.E. wel toegegeven, dat hij dit betreurde, doch verklaarde, dat het een gevolg was van de omstandigheid, dat het ontslag van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht geheim moest worden gehouden totdat zijn opvolger was benoemd.

Op de vraag van den Generaal, waarom hij van zijne functie was ontheven, kreeg hij ten antwoord, dat het beter was, dat de nieuwe Opperbevelhebber met een nieuwen Chef van den Staf samenwerkte, aangezien te verwachten was, dat hij zelf zich niet los zou kunnen maken van het standpunt, dat de vorige Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht ten aanzien van de landsverdediging had ingenomen. Z.E. vreesde, dat hij zou trachten den nieuwen Opperbevelhebber ook in deze richting te influenceeren!

Deze opmerking wees nu niet bepaald op eene vaste overtuiging ten aanzien van de juistheid van 's Ministers inzichten inzake het te voeren krijgsbeleid en evenmin op eene hooge mate van vertrouwen in de zelfstandigheid van het oordeel van den nieuwen Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht.

blz. 44

In zijn nagelaten geschriften deelt de helaas in krijgsgevangenschap overleden Generaal-Majoor Carstens voorts nog mede, dat bovenbedoeld gesprek bijna een uur duurde en dat de Minister het blijkbaar zeer noodig vond, om de behandeling, welke wij beiden hadden ondervonden, te trachten te rechtvaardigen. Dat dit niet gelukte, aldus de Generaal, behoeft zeker geen betoog; integendeel: het "hooren van de wederpartij" versterkte mij in mijn reeds lang

gevestigde meening, dat de Minister geen juist inzicht had in de verantwoordelijkheid van den Opperbevelhebber en zichzelf in diens plaats wilde stellen.

En zoo werden dan, op het oogenblik, dat de storm elk oogenblik kon losbarsten, de Kapitein en de Eerste stuurman van het schip vervangen!

V. De plannen van den nieuwen Opperbevelhebber en het verloop van den oorlog.

Tot slot een kort overzicht van de wijze, waarop de nieuwe Opperbevelhebber uitvoering heeft gegeven aan de opdracht van de Regeering en van het verloop, dat de oorlog, in verband daarmee, heeft gehad.

A. Het Operatieplan.

Na aanvankelijk van oordeel te zijn geweest, dat de hoofdweerstand tegenover een aanval uit het Oosten diende te worden geboden in het Oostfront van de Vesting-Holland, heeft de Generaal Winkelman, na een uitgebreide terreinverkenning, omstreeks 15 Maart besloten tot een hardnekkige verdediging van de Grebbestelling en haar verlengde tot aan de Waal, de aloude Linie Ochten-de Spees.

De bestemming van deze stelling, welke tot op dat tijdstip was geweest, om tenminste zoolang weerstand te bieden aan een vijandelijken aanval totdat de inundatiën vóór het Oostfront van de Vesting-Holland zouden zijn gesteld en - in verband daarmee - de bevolking en het vee uit het voorterrein van dat front zouden zijn geëvacueerd, werd dus gewijzigd in dien zin, dat daarin voor onbepaalde tijd zou moeten worden stand gehouden. De bezetting, welke voor deze nieuwe taak als onvoldoende moest worden beschouwd, werd eenigszins versterkt en wel met drie bataljons Infanterie, welke ten Oosten van den IJssel waren opgesteld, en eenige afdelingen verouderde Artillerie, afkomstig uit het Oostfront van de Vesting Holland.

Naar mijne meening was deze versterking geenszins in overeenstemming met de gewijzigde bestemming van de Grebbestelling, omdat een langdurige verdediging slechts kan worden gevoerd, wanneer over voldoende reserves wordt beschikt, om de in voorste lijn strijdende troepen geregeld te kunnen aflossen. Aan deze eisch voldeed ook de versterkte bezetting in geen deele.

blz. 45

Zooals hiervoren is betoogd, bracht het besluit tot eene hardnekkige verdediging van de Grebbestelling en haar verlengde tot aan de Waal de noodzakelijkheid mede, om eene aansluiting tot stand te brengen tusschen de Zuidelijke punt van deze stelling (Ochten) en het Zuidfront van de Vesting-Holland. Hiertoe werd een stelling achter de Waal en de Linge gekozen, Voor de verdediging van deze stelling werd het in Noord-Brabant opgestelde IIIde Legerkorps bestemd. Dit legerkorps werd, in verband hiermede teruggenomen uit de Peel-Raamstelling en geconcentreerd om 's Hertogenbosch, onder achterlating van een bataljon van elk der tot het Legerkorps behorende Regimenten Infanterie, dus van 6 bataljons.

Het lag in de bedoeling, om in geval van een aanval uit het Oosten, het IIIde Legerkorps in den nacht, volgende op den dag waarop onze grenzen zouden worden overschreden, naar het nieuwe stellinggebied te laten marcheeren.

De vraag rijst, waarom dit niet onmiddellijk is geschied, toen het besluit, om dit Legerkorps met de verdediging van de Waal-Lingstelling te belasten, was genomen. Hierdoor toch zou het voordeel zijn verkregen, dat de troepen onmiddellijk met het inrichten van de stelling hadden kunnen beginnen en met hun verdedigende taak in die stelling vertrouwd hadden kunnen worden gemaakt, terwijl de toch zeker risquante terugtocht over twee groote rivieren onder bedreiging van de vijandelijke luchtmacht met het steeds aan een terugtocht verbonden gevaar voor het moreel van den troep, zou zijn voorkomen.

Wilde men wellicht de mogelijkheid behouden, om bij een onverwacht optreden van den vijand, het legerkorps alsnog voor de verdediging van de Peel-Raamstelling te gebruiken? De praktijk heeft bewezen, dat dit niet de bedoeling was, want toen op den eersten oorlogsdag Deutsche valschermjagers zich meester hadden gemaakt van de Moerdijkbruggen en daarmee van den toegang tot de Vesting-Holland uit het Zuiden en er dus alle aanleiding was, om te trachten den noodigen tijd te winnen, om die valschermtroepen te verdrijven, is niet besloten om het IIIde Legerkorps alsnog te bestemmen voor de verdediging van de Peel-Raamstelling, doch is integendeel het tijdstip van de terugtocht achter de Waal-Lingstelling vervroegd en zijn

daartoe reeds om 7.00 voorm. van 10 Mei de bevelen gegeven, waarna te ongeveer 9.00 de terugtocht begon.

Meende men misschien aan de aanwezigheid van het IIIde Legerkorps in Noord-Brabant een zekere preventieve werking tegen eene schending van onze neutraliteit te mogen toekennen? Als zoodanig kon zij inderdaad eenige beteekenis hebben, doch deze zinkt m.i. in het niet tegenover de zoeven genoemde groote voordeelen van eene tijdige aanwezigheid in en eene onbedreigde verplaatsing naar het Waal-Lingefront. blz. 46

Naar mijne meening kunnen het geen andere dan politieke redenen zijn geweest, welke aan een onmiddellijke verplaatsing in den weg stonden; men wilde niet naar buiten doen blijken, dat men de plicht tot een zoo krachtig mogelijke verdediging van onze neutraliteit wilde verzaken, waarmede dan echter tegelijkertijd het bestaan van die verplichting werd erkend!

Ook de geheele Lichte Divisie zou in den nacht, volgende op den eersten oorlogsdag, uit Noord-Brabant worden teruggenomen en worden verplaatst naar de omgeving van Amsterdam en Haarlem en voor algemeene reserve worden bestemd, een taak, waarvoor zij zonder twijfel te gebruiken was, maar waarvoor zij zeer zeker niet in het leven is geroepen.

Met het terugnemen van het overgrootste deel van de in Limburg en Noord-Brabant opgestelde troepen was aan de wensch van de Regeering, om in deze provinciën slechts een "symbolische" verdediging te voeren, ten volle voldaan. Voor het tegengaan van een vijandelijke doormarsch toch bleven, behalve de zwakke grenstroepen, als bezetting van de Peel-Raamstelling slechts beschikbaar de geïmproviseerde Peeldivisie, welke aan artillerie slechts beschikte over 3 afdelingen van volkomen verouderde, van 1880 dateerende kanonnen van 8 cm. Staal, alsmede de achtergebleven 6 bataljons van het IIIde Legerkorps. Met deze troepen kon van eene vertraging van eenige beteekenis van een vijandelijke doormarsch geen sprake zijn.

Deze omstandigheid maakte het noodig, dat het Zuidfront van de Vesting-Holland en het verlengde van dit front, de Waal-Lingestelling, van eene veiligheidsbezetting werden voorzien.

Voor bedoeld Zuidfront werden bestemd 6 bataljons Infanterie en een aantal afdelingen moderne en verouderde Artillerie, welke werden onttrokken aan het Oostfront van de Vesting-Holland, en voor de Waal-Lingestelling 4 bataljons Infanterie, eveneens onttrokken aan het Oostfront van de Vesting-Holland en 2 bataljons uit Groningen en Drenthe. Laatstbedoelde 6 bataljons vormden de Brigade G en zouden dienen, om, na aankomst van het IIIde Legerkorps, de 6 in de Peel-Raamstelling achtergebleven bataljons van dit Legerkorps te vervangen. Het Brigadeverband zou alsdan weder worden opgeheven. blz. 47

De bezetting van het Oostfront van de Vesting-Holland werd door deze onttrekkingen wel zeer verzwakt. Zoo bleef voor de verdediging van de Groep Utrecht, welke zeer onvoldoende door inundatiën kon worden gedekt, slechts één bataljon Infanterie over. Een zoo zwakke bezetting kon zelfs niet voldoende worden geacht, om, bij een eventueele terugtocht van de bezetting van de Grebbestelling, deze op te nemen, d.w.z. aan een opdringenden vijand zoolang weerstand te bieden, dat de achter het front teruggetrokken troepen de verloren gegane verbanden zouden kunnen herstellen en zelf de taak van de verdediging kunnen overnemen. Met de mogelijkheid van een terugtocht uit de Grebbestelling werd dan ook in het geheel geen rekening meer gehouden; zelfs ging men zoover, dat de bescheiden, welke betrekking hadden op de naar aanleiding van de eerste regeeringsopdracht voorbereide terugtocht, werden ingenomen, terwijl geen nieuwe voorbereidingen voor een eventueele ontruiming van genoemde stelling werden getroffen.

De tusschen Waal en Maas opgestelde Brigade B. zou, evenals het IIIde Legerkorps en de Lichte Divisie, in den nacht, volgende op den eersten oorlogsdag, worden teruggenomen en worden bestemd voor reserve van het Veldleger.

De door de hierboven opgesomde beslissingen noodig geworden troepenverplaatsingen geschieden in de eerste helft van April 1940, dus ongeveer twee maanden na het aanvaarden van het opperbevel door den nieuwen functionaris.

B. Het verloop van den oorlog.

De vóór en op 9 Mei binnengekomen berichten hadden de legerleiding aanleiding gegeven te gelasten, dat op 10 Mei te 3.00 alle grens- en kusttroepen, de bezetting van de Peel-Raamstelling en die der vliegvelden paraat moesten zijn.

In den loop van 9 Mei werden die berichten van zoodanig onrustbarenden aard, dat te ongeveer 24.00 in den nacht van 9 op 10 Mei werd overgegaan tot de uitvoering van de Oost van de Maas en van het Maas-Waalkanaal voorbereide strategische vernielingen (het doen springen van bruggen, het door middel van springmiddelen vellen van boomen ter versperring van wegen, enz.).

Alle overige ter vernieling voorbereide objecten waren, behalve van de ladingen, ook van de ontstekingsmiddelen voorzien, waardoor de vernieling op elk gewenscht oogenblik kon geschieden. Een uitzondering hierop was gemaakt ten aanzien van de bruggen over de Maas te Hedel, Heusden, Keizersveer en die bij Moerdijk, waarover de troepen van het IIIde Legerkorps en de Lichte Divisie terug moesten trekken en waarvan men een ontijdige vernieling blijkbaar niet wenschte te risqueeren.

blz. 48

Uit het voorgaande blijkt, dat de legerleiding niet alleen rekening hield met de mogelijkheid van het uitbreken van den oorlog op 10 Mei, doch dat zij een aanval op dien dag verwachtte, althans zeer waarschijnlijk oordeelde. Ware dit niet zoo, dan zou toch zeer zeker niet zijn overgegaan tot het doen uitvoeren van vernielingen op eigen grondgebied. Alle maatregelen, in den nacht van 9 op 10 Mei op het Algemeen Hoofdkwartier genomen, dienen in dit licht te worden gezien.

In de eerste morgenuren van 10 Mei kwamen tientallen meldingen van den meest uiteenloopenden aard en uit alle deelen des lands bij het Algemeen Hoofdkwartier binnen. Uit deze meldingen bleek het volgende:

sterke Deutsche troepen hadden van Vaals tot Enschede en zwakkere krachten bij Coevorden en Nieuweschans de grens overschreden;

luchtaanvallen hadden plaats gehad op verschillende vliegvelden; in grooten getale waren valschermjagers afgeworpen op en nabij de vliegvelden Ypenburg, Ockenburg en Valkenburg, terwijl op en nabij die vliegvelden, op het strand, alsmede op de Maas te Rotterdam luchtinfanterie werd uitgeladen uit aldaar gelande vliegtuigen; de vliegvelden werden na hevige gevechten door den vijand bezet, terwijl deze zich tevens het bezit verzekerde van de Haagsche Schouw, van verschillende punten ten Noorden en ten Oosten van 's-Gravenhage en in het Westland, alsmede van de Maasbruggen te Rotterdam;

na voorafgaande bombardementen op Waalhaven, Willemsdorp en de omgeving van Moerdijk werden bij deze plaatsen, zoomede in de omgeving van Zwijndrecht en Dordrecht valschermtroepen afgezet; na vermeestering van Waalhaven volgden aldaar landingen van infanterie, artillerie, pantserafweergeschut enz.

In het bruggenhoofd ten Zuiden van de Moerdijkbruggen werd de bediening van de luchtafweermiddelen en de te wapen snellende bezetting door bommen en vuur van mitrailleurs uit vliegtuigen en voorts in een aantal schermutselingen uiteengeslagen en grootendeels gevangen genomen.

De valschermjagers richtten zich in de Nederlandsche versterkingen ter verdediging in.

Bij Willemsdorp werd het barakkenkamp door bommen getroffen, hetgeen een paniek onder de daar slapende troepen veroorzaakte. Hoewel de aanwezige officieren een aantal menschen wisten te verzamelen en hiermede korten tijd weerstand boden, werd dit verzet door de uit het Noorden opdringende valschermjagers spoedig gebroken. Het aanbrengen van de ontstekingsmiddelen aan de bruggen, teneinde deze te doen springen, was onder deze omstandigheden niet meer mogelijk. De bezetting van de ten Noorden van de bruggen gelegen kazematten, die van achteren werden aangevallen, verdedigde zich hardnekkig, doch moest zich ten slotte overgeven.

blz. 49

Hiermede waren de Moerdijkbruggen en daarmede de toegang tot de Vesting-Holland uit het Zuiden in 's vijands handen! Ook de bruggen over de Oude Maas bij Dordrecht werden door vijandelijke valschermjagers bezet, waarmede de belangrijkste punten in den uit het Zuiden naar het hart des lands voerenden hoofdweg werden beheerscht.

De legerleiding stond thans voor een moeilijke beslissing. Het doorzetten van de plannen tot het terugnemen van het IIIde Legerkorps en de Lichte Divisie uit Noord-Brabant beteekende nu niet alleen meer het verzaken van onze neutraliteitsplichten, doch hield tevens in het prijs geven van de Vesting-Holland!

Slechts indien alsnog werd besloten het IIIde Legerkorps opnieuw in de Peel-Raamstelling te werpen, was er een redelijke kans, dat de noodige tijd zou worden gewonnen, om de gelande

valschermpjes en luchtinfanterie te verdrijven. Hiervoor was ten Noorden van de Nieuwe Waterweg het geheele Iste Legerkorps beschikbaar, terwijl op de Zuid-Hollandsche eilanden deze taak had kunnen worden opgedragen aan een deel der als bewegelijke reserve zich achter het IIIde Legerkorps bevindende Lichte Divisie in samenwerking met de nog aanwezige bezetting van het Zuidfront van de Vesting-Holland.

Blijkbaar heeft echter de legerleiding niet kunnen besluiten om het - vooruitlopende op de handelingen des vijands - vastgestelde programma te wijzigen; zij heeft niet alleen de ontruiming van Noord-Brabant doorgezet, doch deze zelfs vervroegd; in plaats van in den nacht van 10 op 11 Mei, zooals in het voornemen lag, is de terugtocht reeds op 10 Mei te ongeveer 9.00 begonnen. *Hiermede was het lot van de Vesting-Holland reeds na enkele uren bezegeld.*

Behalve de terugtocht van het IIIde Legerkorps tot achter de Waal, werden in den morgen van 10 Mei door den Opperbevelhebber de volgende maatregelen genomen: blz. 50

a. Aan den Commandant der Vesting-Holland, onder wiens bevelen de Commandant van het Iste Legerkorps werd gesteld, werd de bestrijding der in de Vesting-Holland gelande valschermtroepen opgedragen;

b. Ter beschikking van genoemden Commandant werden gesteld:

1. Drie bataljons van de troepen uit de Grebbestelling en het Oostfront van de Vesting-Holland (dit front ressorteerde onder den Commandant Veldleger) voor de verdediging van Rotterdam, waar een zeer zwak garnizoen lag,

2. Drie bataljons, eveneens van de troepen uit de Grebbelinie en het Oostfront van de Vesting-Holland, alsmede een batterij van 15 cm. houwitsers lang 15, voor de bestrijding van parachutetroepen te Leiden,

3. Het derde grensbataljon te Roozendaal, dat over Willemstad naar Waalhaven moest oprukken;

c. Aan den Commandant van het zesde grensbataljon te Breda werd opgedragen, om uit Zuidelijke richting een aanval te doen op de in Duitse handen zijnde Moerdijkbrug;

d. De Lichte Divisie moest over Heusden en Keizersveer afmarcheeren naar de Noordoever der Merwede tusschen Dordt en Gorinchem en aldaar zoo noodig in stelling komen. Van deze Divisie werd dus de bestemming gewijzigd.

Met betrekking tot de bestrijding van de valschermtroepen werden dus voornamelijk maatregelen genomen tegen die, welke te Rotterdam en ten Noorden van 's-Gravenhage waren geland, zulks ten koste van de voor haar nieuwe taak reeds te zwakke bezetting van de Grebbestelling en het Oostfront van de Vesting-Holland. Tegen die, welke de Moerdijkbruggen in handen hadden en de toegangen vandaar naar het hart des lands beheerschten, werd alleen een grensbataljon ingezet, dat zich door een aanval vanuit het Zuiden in het bezit van de bruggen moest stellen. Het behoeft geen betoog, dat de sterkte en samenstelling van deze troep geenszins in overeenstemming was met de uit te voeren opdracht. Hoogstens was tegenover het bruggenhoofd ten Zuiden van de bruggen eenig succes te verwachten; ook dit is echter uitgebleven.

De Lichte Divisie kreeg, in plaats van te worden ingezet, om den vijand van de bruggen bij Moerdijk en Dordrecht te verdrijven en zich in het bezit van die bruggen te stellen, een zuiver defensieve, althans afwachtende, opdracht. blz. 51

Het verdere verloop van de krijgsverrichtingen was nu in hoofdzaken als volgt:

a. Ten zuiden van de Waal.

De oorlog werd over het geheele front Zuid van de Waal ingezet met verrassend en met groot élan uitgevoerde overvallen op alle bruggen over het Maas-Waalkanaal, de Maas, het Julianakanaal en over de Waal bij Nijmegen.

Dank zij de paraatheid en de bijna overal betoonde koelbloedige houding der Nederlandsche detachementen, gelukte de overval slechts op enkele punten. De strategisch hoogst belangrijke spoorbruggen te Maastricht, Buggenum, Venlo en Mook werden tijdig vernield. Slechts de spoorbrug bij Gennep viel onbeschadigd in Duitse handen, waarna een pantsertrein en een goederentrein tot voorbij Mill in den rug der Peel-Raamstelling doorstieten.

Van de bruggen over het Julianakanaal vielen vier onvernield in handen van den tegenstander (Roosteren, Obbicht, Berg en Urmond).

In Zuid-Limburg, waar zeer sterke Duitse strijdkrachten van de tegen Frankrijk oprukkende hoofdgroep de zwakke bezetting als het ware onder den voet liepen, viel Maastricht te ongeveer

10.00. Aan het Julianakanaal werd plaatselijk door geïsoleerde Nederlandsche detachementen hardnekkig gestreden, doch te ongeveer 11.00 was de strijd overal geëindigd.

De strijd aan de Maas begon ongeveer over het geheele front te omstreeks 4.00 tot 5.00, behalve in het vak Broekhuizen-Vierlingsbeek, dat niet werd aangevallen. De dikwijls heldhaftige wijze, waarop de aan de Maas opgestelde troepen hunne stellingen hebben verdedigd, is beschreven in de Nrs. 6 en 9 van de Militaire Spectator 1941. Zij waren echter tegen de geweldige overmacht niet opgewassen. Het resultaat was, dat de overgang werd geforceerd: te Wessum te 11.30, te Roermond te 8.00, bij Buggenum te 7.00, bij Barloo te 10.00, bij Grubbevorst te 8.30, bij SambEEK te 9.30, bij Boxmeer te 9.30 en bij Mook te 12.30.

Bij Venlo en Kessel gelukte de overgang niet; te ongeveer 12.00 werd de terugtocht van de aldaar opgestelde troepen achter de Peel-Raamstelling gelast.

De bruggen bij Nijmegen en aan Het Maas-Waalkanaal werden tijdig vernield, behalve die te Heumen, welke te 4.00 in Duitse handen viel. De aldaar aanwezige compagnie wist zich, ondanks artillerievuur en verschillende Duitse aanvallen nog tot 15.00 te handhaven; van de 4 officieren sneuvelden er 3. De brug bij Malden viel eveneens in Duitse handen, doch werd door een koeien tegenstoot hernomen en alsnog opgeblazen.

Te 14.00 gelaste de Commandant Veldleger de terugtocht voor de aan het Maas-Waalkanaal opgestelde bataljons tot achter de Brigade B.

De Peel-Raamstelling was op 10 Mei te 3.00 volledig bezet, terwijl bevelen waren gegeven, om de vernielingen tusschen de Maaslinie en de Peel-Raamstelling uit te voeren en de versperringen te stellen. Deze vernielingen en versperringen alsmede het scherp stellen der uitgebreide mijnevelden, zijn op tijd uitgevoerd. In en vóór de stelling was dus alles gereed, met uitzondering echter van het onbruikbaar maken van de spoorlijn Gennep-Boxtel. Dit zou geschieden door vernieling van de Maasbrug bij Gennep en het viaduct te Beugen en door het stellen van twee z.g. aspergeversperringen ter plaatse, waar de spoorlijn de Peel-Raamstelling snijdt. Door een noodlottige samenloop van deels nog niet opgehelderde omstandigheden was de spoorlijn in den vroegen morgen van 10 Mei in onvernielden en onversperden toestand voor den tegenstander berijdbaar. De brug bij Gennep viel onvernield in 's vijands handen, het viaduct bij Beugen was door een verzuim niet voorzien van de ontstekingsmiddelen (wel van de lading) en de aspergeversperringen waren niet gesteld.

blz. 52

Te 4.00 passeerde een pantsertrein, gevolgd door een goederentrein het station Mill en reed door de stelling tot nabij de stopplaats Zeeland. De in de goederentrein aanwezige Duitse troepen ter sterkte van 500 man, dus van een zwak bataljon, werden iets ten Oosten van de stopplaats Zeeland ontladen; de terugkeerende pantsertrein werd door de alsnog gestelde aspergeversperringen tot dérailleeren gebracht.

Wegens de uiterst zwakke bezetting van de Peel-Raamstelling waren geen reserves beschikbaar, om het doorgedrongen Duitse bataljon te vernietigen. Een aanval van het door den Commandant van het IIIde Legerkorps reeds te 5.00 daartoe beschikbaar gestelde 2de Regiment Huzaren-Motorrijders had helaas geen succes.

Tusschen 18.00 en 19.00 ondergingen de zich bij Mill tegenover de inmiddels ook vóór de stelling doorgedrongen tegenstanders nog steeds handhavende Nederlandsche troepen een vrij hevig luchtbombardement. Hoewel de aangelegde versterkingen hiertegen tenvolle bestand bleken en dientengevolge geene verliezen werden geleden, werd het moreel der troepen sterk aangetast. Toen even daarna de duisternis inviel, vloeiden deelen der bezetting terug; zij werden gedeeltelijk opgevangen en naar de stelling teruggezonden. De gevechten bij Mill, waarbij onder zeer moeilijke omstandigheden met groote heldhaftigheid tegen den modern gewapenden tegenstander is gestreden, zijn tot in détails beschreven in de Militaire Spectator van Maart 1941 Nr. 3.

In het overige deel van de Peel-Raamstelling geschiedde niets van beteekenis. Te 22.00 vroeg de Commandant van de Peeldivisie, die de geheele Peel-Raamstelling onder zijne bevelen had, aan den Opperbevelhebber machtiging, om terug te gaan achter de Zuid-Willemsvaart, omdat hij zijn stelling doorbroken achtte en berichten had ontvangen, dat sterke Duitse troepen tegen de stelling oprukten; voorts meende hij, dat zijn Zuidvleugel omvat was, welke veronderstelling volkomen onjuist is gebleken.

De machtiging voor de terugtocht werd verleend; zij ving te 24.00 aan.

Bij het IIIde Legerkorps begon de terugtocht te 9.00. Het gros der troepen bereikte vóór 24.00 de opstelling achter de Waal.

De Lichte Divisie marcheerde eveneens te 9.00 af over de bruggen bij Drongelen en Keizersveer.

De Peeldivisie bereikte de Zuid-Willemsvaart in den vroegen morgen van 11 Mei. De sterk naar het Westen teruggetrokken zuidelijke vleugel van de Peel-Raamstelling (het vak Weert) maakte ook van de nieuwe stelling deel uit en bleef dus ter plaatse, hetgeen bezwaarlijk in overeenstemming te brengen is met de gemelde omvatting van deze vleugel, aangezien een omvatte vleugel bij afwezigheid van reserves om de omvatting tegen te gaan, in de eerste plaats terug moet worden genomen.

De Zuid-Willemsvaart vormt, wegens de door de Oostelijke kanaaldijk gevormde doode hoek, geen gunstige verdedigingslinie. Bovendien waren geen verdedigingsmaatregelen van eenige beteekenis getroffen; slechts de bruggen waren ter vernieling voorbereid. Aangezien, ten slotte, het bevel voor den terugtocht de bij Mill strijdende troepen niet had bereikt, bleef het stellingvak van Den Dungen tot Schijndel onbezet.

blz. 53

Aan de Zuid-Willemsvaart is slechts plaatselijk licht gevochten. In den namiddag van 11 Mei gelastte de Commandant van de Peeldivisie de troepen van de Belgische grens af tot benoorden Helmond, om terug te gaan achter het Wilhelminakanaal en aldaar, front Zuid, opstelling te nemen. Daarna wilde hij met het geheel teruggaan tot in de lijn Tilburg-'s Hertogenbosch.

Deze terugtocht is onordelijk verlopen, omdat de Duitsche troepen in het onbezette vak tusschen Schijndel en Den Dungen een pontonbrug sloegen en oprukten naar St.-Oedenrode. Voorts werden de bruggen over het Wilhelminakanaal ontijdig vernield.

Na Zaterdag 11 Mei begint dan ook meer en meer verwarring te ontstaan, waaraan ook de aanwezigheid van te hulp gesnelde Fransche pantsertroepen te Tilburg niets meer vermocht te veranderen. Inwerking van Duitsche stuka's in den avond van 11 Mei deed de verwarring nog toenemen.

De tusschen Maas en Waal opgestelde Brigade B. werd in den nacht van 10 op 11 Mei achter de Waal teruggenomen.

De bruggen bij Hedel en Heusden over de Maas en bij Zalt-Bommel over de Waal werden vernield; de schip- en pontonbruggen afgebroken.

Op 12 Mei zette de Peeldivisie in opgelosten toestand de terugtocht voort. Een groot deel bereikte Zeeland, deels over Antwerpen en Zeeuwsch-Vlaanderen.

Te 16.00 en te 18.00 bereikten het Algemeen Hoofdkwartier berichten, dat sterke Duitsche pantsertroepen door de Langstraat in westelijke richting oprukten. Te 23.30 meldde de zender Bremen, dat Duitsche pantsertroepen bij Moerdijk de hand hadden gereikt aan de daar aanwezige valschermjagers.

Hiermede was de zuidelijke toegang tot de Vesting-Holland définitief in 's vijands handen.

b. Ten noorden van de Waal.

Op 10 Mei te 4.00 drongen sterke Duitsche troepen in een breed front over de grens tusschen den Rijn en Enschedé. De opmarsch vorderde snel; de hindernissen en vernielingen Oost van den IJssel leverden geen belangrijke vertraging op, aangezien zij niet werden verdedigd.

De IJsselbruggen werden alle vernield; de brug bij Westervoort bleek, na vernieling, nog geschikt voor overschrijding door infanterie patrouilles. De vijand verscheen aan den IJssel: te 4.15 bij Westervoort, te 6.00 bij Doesburg en bij Zutphen. Er ontwikkelden zich tusschen Arnhem en Zutphen een aantal gevechten met het gevolg dat de rivier werd overschreden: te Westervoort te 9.30, te Doesburg te 7.30 en te Zutphen te 12.30.

Noord van Zutphen had geen aanval plaats.

In de Betuwe overschreden zwakke Duitsche troepen het Pannerdensche Kanaal en sloten het fort aldaar te 13.00 af.

In den avond van 9 Mei had de Commandant van het Veldleger te ongeveer 21.00 het bezetten van de frontlijn en de voorposten van de Grebbestelling op 10 Mei te 5.00 gelast (voor de stelling Ochten-De Spees te 4.00). Na de grensoverschrijding werd te 4.15 de volledige bezetting der stellingen bevolen. Op 10 Mei geschiedde hier niets. De vijand rukte van den IJssel in westelijke richting op en bezette Arnhem te 10.30 en Wageningen in den avond; de aanraking

blz. 54

met de voorposten van de meest Zuidelijke der in de Grebbestelling opgestelde Divisies kwam tot stand. Onze vooruitgeschoven lichte troepen voerden vernielingen uit (o.a. de bruggen over het kanaal Apeldoorn-Dieren).

Naar Rotterdam en Leiden werden gedirigeerd 4 bataljons infanterie uit de Grebbestelling en 2 bataljons uit het Oostfront van de Vesting-Holland, alsmede een batterij houwitsers.

In den vroegen ochtend van 11 Mei werden de aan de IJssel opgestelde troepen, welke niet waren aangevallen, teruggenomen achter de Grebbestelling; die, welke vóór de stelling Ochten-De Spees waren opgesteld, achter deze stelling.

Van de bezetting van het Oostfront van de Vesting-Holland werd één regiment Infanterie verplaatst naar de omgeving van Amsterdam en Schiphol en twee bataljons naar Rotterdam.

Hierdoor was dit Oostfront geheel ontbloot van troepen; voor bewaking van materieel e.d. werden daarom 4 eskadrons huzaren van de bezetting van de Grebbestelling naar bedoeld Oostfront gedirigeerd.

Het grootste deel der vooruitgeschoven lichte troepen werd achter de Grebbestelling teruggenomen.

In den vroegen morgen van 11 Mei had een aanval plaats op de voorposten van de meest zuidelijke divisie van de Grebbestelling, welke voorposten in den namiddag waren opgeruimd, waarna de vijand contact opnam met de eigenlijke stelling en reeds pogingen aanwendde om deze binnen te dringen.

De veldlegerreserve (Brigade B., oorspronkelijk opgesteld tusschen Maas en Waal) bevond zich 's nachts Noord en Zuid van de Lek tusschen Amerongen en Culemborg.

In den vroegen ochtend van 12 Mei ging de vijand in het vak van de meest Zuidelijke divisie, na hevige artillerievoorbereiding over tot den aanval op de Grebbestelling, gepaard met actie tegen de voorposten meer noordelijk. Te ongeveer 15.00 was de frontlijn bij de Grebbesluis doorbroken; de vijand breidde zich van dit doorbraakpunt geleidelijk uit. Een drietal tegenstooten, met zwakke troepen ondernomen mislukte.

Teneinde doorbreking van de stelling over haar volle diepte tegen te gaan, stelde de Commandant van het Veldleger deelen van Brigade B. en later de geheele Brigade, alsmede onderdeelen van meer noordelijk geplaatste divisieën, ter beschikking van den Commandant van het Ilde (het meest zuidelijke) Legerkorps.

Pogingen, om de frontlijn te hernemen en om een verder doordringen van den vijand tegen te gaan, faalden; zoowel in de breedte als in de diepte maakte de aanval vorderingen.

Inmiddels werd, om de dreigende doorbreking af te grendelen, meer achterwaarts een nieuw front gevormd en wel achter de spoorlijn Rhenen-Veenendaal tot Kp. 25 en vandaar naar Achterberg, alwaar de grendelstelling aan het nog intact zijnde gedeelte van de eigenlijke stelling aansloot.

Ten slotte werden bevelen gegeven, om in den morgen van 13 Mei door een tegenaanval, Oost van en evenwijdig aan den spoorweg Rhenen-Veenendaal, de Grebbeberg te hernemen.

Deze tegenaanval kon, door vertraging in de verplaatsing van de daarvoor bestemde troepen, niet op tijd geschieden en werd tenslotte zonder rechtstreeksche steun van artillerie uitgevoerd, waardoor zij tot mislukking was gedoemd.

In den morgen van 13 Mei ging de vijand, na heftige artillerievoorbereiding en met krachtige artilleriesteun, over tot den verderen aanval, welke succes had. Toen hierop een stuka-aanval werd ingezet, brak het moreel van onze troepen en stroomden zij terug. Ook aan de spoorweg bij Rhenen viel de verdediging, bij toenemenden druk van den vijand, ineen; eveneens na een stuka-aanval.

Getracht werd nog een verdedigend front te vormen in de lijn Elst-Veenendaal, waarin nog enkele beschikbare bataljons werden geplaatst, alsmede deelen van terugvloeiende troepen.

Inmiddels had te 13.00 een aanval der Duitschers plaats uit Scherpenzeel in Zuidwestelijke richting, welke aanval mislukte. Eveneens was in den loop van den voormiddag een aanval op de stelling Ochten-De Spees afgeslagen, alsmede een poging in den namiddag, om de Waal af te varen met rivierstrijdkrachten.

In den namiddag van 13 Mei achtte de Commandant van het Veldleger de Grebbestelling doorbroken en gaf hij bevel, om, na het invallen der duisternis, terug te trekken naar het Oostfront van de Vesting-Holland.

Aangezien op deze terugtocht niet was gerekend, moest zij geschieden op inderhaast vervaardigde, mondelinge bevelen. Voorts waren de inundatiën vóór het Oostfront van de Vesting-Holland nog niet gesteld, terwijl een veiligheidsbezetting, om de terugtrekkende troepen

blz. 55

op te nemen, niet meer aanwezig was. Getracht werd in dit laatste eenigszins te voorzien door deelen van het IIIe Legerkorps naar de Groepen Lek en Utrecht te zenden, teneinde aldaar de accessen af te sluiten en de terugtrekkende troepen op te nemen.

Gelukkig bleef inwerking van den vijand gedurende de terugtocht uit, waardoor zij zonder verliezen is kunnen worden uitgevoerd.

Tot een strijd in het Oostfront van de Vesting-Holland, waarvan de uitslag, gezien de boven genoemde ongunstige omstandigheden, en het - mede doordat de berichten van het vertrek der Regeering begonnen door te dringen - sterk geschokte moreel der troepen, niet twijfelachtig zou zijn geweest, is het niet meer gekomen. Het te ongeveer 15.30 door den Opperbevelhebber genomen besluit, om te capituleeren, maakte hier een einde aan de oorlogshandelingen.

In de noordelijke provinciën kwamen bij den Territorialen Bevelhebber (T.B.F.) de eerste berichten betreffende grensoverschrijding in het zuidelijke gedeelte van Drenthe en in het noordelijke gedeelte van Groningen te 3.15 binnen. Genoemde Bevelhebber gaf daarop te 3.30 het bevel voor het uitvoeren der vernielingen. De aanval kwam met groote kracht en snelheid los. De hoofdstoot geschiedde met het zwaartepunt in de richting van Noordsleen, dat te ongeveer 10.00 werd genomen.

Reeds te 10.30 werd het bevel voor de algemeene terugtocht in de richting van de afsluitdijk gegeven. Aangezien de T.B.F., tengevolge van het afstaan van 2 bataljons voor de veiligheidsbezetting van de Waal-Lingstelling, niet meer over eenige reserve beschikte, om deze terugtocht te beveiligen, moest zij snel en in één sprong geschieden.

Behoudens enkele onderdeelen, welke werden afgesneden, bereikte het meerendeel der troepen in den loop van 10 Mei en in den nacht van 10 op 11 Mei den Noord-Hollandschen oever en kwam ter beschikking van den Commandant der Stelling van Den Helder.

Ter opname van de in de noordelijke provinciën aanwezige troepen was aan de oostelijke toegang tot de afsluitdijk de z.g. Wonsstelling ingericht, bezet door 1 bataljon Infanterie. Een gedeelte der teruggetrokken troepen werd voor de versterking van deze bezetting bestemd.

Op 11 Mei te 17.15 verschenen de eerste Deutsche troepen voor de Wonsstelling; Stavoren werd door den vijand bezet,

In den morgen van 12 Mei vielen de Duitschers de Wonsstelling aan welke te 14.30 werd ontruimd.

Een luchtaanval op Kornwerder Zand richtte practisch geen schade aan; des avonds verkenden zwakke Deutsche troepen tegen onze stellingen aldaar. Op 13 Mei had van 15.30 tot 18.00 een artilleriebeschieting met luchtwaarneming plaats met geringe uitwerking, gevolgd door een infanterieaanval tegen het invallen der duisternis. Deze werd resoluut afgeslagen.

Op 14 Mei te 8.30 werden de kazematten op Kornwerderzand weder onder artillerievuur genomen. Dit vuur werd door het geschut van Hr. Ms. Johan Maurits van Nassau tot zwijgen gebracht. In den morgen vond nog een luchtbombardement van de kazematten plaats. Eén kazemat werd beschadigd; het verdedigingsstelsel van Kornwerderzand bleef echter intact. Het moreel der bezetting bleef uitmuntend.

Ook hier maakte de capitulatie een einde aan den strijd.

c. Zuidfront van de Vesting Holland.

De bezetting van het Zuidfront van de Vesting-Holland was verdeeld in 2 groepen: Groep Spui en Groep Kil. Achter het front lag het kantonnement Dordrecht. Zoowel de kantonnementscommandant als de groepscommandanten stonden rechtstreeks onder den Commandant Vesting-Holland; zij stonden dus naast elkander; geen hunner was verantwoordelijk voor het geheel. De samenwerking moest dus worden geregeld vanuit het Hoofdkwartier van de Vesting-Holland, hetgeen een groot nadeel is gebleken.

In den nacht van 9 op 10 Mei waren, evenals in voorgaande nachten, door Groep Kil enkele zware mitrailleurs in stelling gebracht, om het landen van vliegtuigen op den betonweg Zevenbergschen Hoek-Dordrecht te beletten. Voorts werd te Maasdam een compagnie Infanterie, versterkt met een sectie zware mitrailleurs, op auto's gereed gehouden als mobiele reserve, om tegen landingen uit de lucht te kunnen optreden.

De kazematten bij de Moerdijkbruggen waren bezet. Bij de uitgangen van deze bruggen bevonden zich wachten.

Voor het overige waren voor het Zuidfront van de Vesting-Holland geen bijzondere voorzorgsmaatregelen bevolen. De troepen sliepen dus in de kwartieren.

blz. 56

Te Dordrecht waren het station en de spoorbrug bewaakt door de sectie spoorwegtroepen, terwijl zich bij de verkeersbrug een kantonnementswacht bevond.

Door den Commandant Luchtverdediging was vanaf één uur vóór zonsopgang tot 8.00 voor alle luchtverdedigingsmiddelen en bewakingstroepen (voor Waalhaven I bataljon Jagers) volledige paraatheid bevolen.

Zoals hierboven is medegedeeld, bracht de verrassende aanval door valschermjagers in den vroegen ochtend van 10 Mei zoowel de bruggen over het Hollandsch Diep bij Moerdijk als de bruggen over de Oude Maas te Dordrecht onbeschadigd in 's vijands handen. Het bruggenhoofd bij Moerdijk werd eveneens bezet door den vijand, wien het voorts gelukte zich meester te maken van het Westelijk gedeelte van het Eiland van Dordt en vrijwel geheel IJsselmonde met het daarop gelegen vliegpark Waalhaven.

De troepen uit het kantonnement Dordrecht hielden de stad in handen, terwijl troepen van de Groep Kil zich nog handhaafden in het oostelijk deel van het Eiland van Dordrecht, zonder dat tusschen deze troepen en den Groepscommandant verbinding bestond.

Toen de Commandant van de Groep Kil den indruk kreeg, dat Dordrecht kans liep verloren te gaan, besloot hij zoo sterk mogelijke krachten tot ontzet van deze stad in te zetten. Een bataljon Infanterie, versterkt met een compagnie Mortieren, rechtstreeks gesteund door een afdeeling Artillerie, werd hiervoor bestemd.

Met de daarna nog te zijner beschikking staande troepen organiseerde hij een weerstand langs het Hollandsch Diep. Voorts werd de Barendrechtsche Brug over de Oude Maas afgesloten en werd met de Artillerie storend vuur afgegeven op de bruggenhoofden bij Willemsdorp,

De troepen van Groep Spui bezetten de normale stellingen langs het Hollandsch Diep, terwijl de groepsreserve als rugdekking langs de Oude Maas werd opgesteld.

De Commandant der Vesting-Holland had inmiddels de beschikking gekregen over de Lichte Divisie, welke na een marsch van 80 tot 100 K.M. in den avond van 10 Mei de noordoever van de Merwede had bezet, en over de twee eerder genoemde grensbataljons.

De Commandant van de Lichte Divisie kreeg opdracht een bataljon Wielrijders ter beschikking te stellen van den kantonnementscommandant te Dordrecht en met het gros der Divisie de Noord te overschrijden ter verovering van Waalhaven. De Divisie moest eerst worden teruggenomen van de Merwede en rukte in 2 marschgroepen naar de Noord op, teneinde deze over de brug bij Alblasterdam te overschrijden. Tegen middernacht bereikte de voorste marschgroep dit dorp en vond de brug opengedraaid en aan 's vijands zijde bezet.

De Divisie-Commandant besloot de overgang over de Noord bij het aanbreken van den dag op 11 Mei te forceeren.

Het ter beschikking van den Kantonnementscommandant te Dordrecht gestelde Bataljon Wielrijders overschreed omtrent middernacht de Merwede bij Papendrecht. Twee bataljons (één van Groep Kil en één bataljon Wielrijders) rukte dus thans tot ontzet van Dordt op.

Eén der ter beschikking van den Commandant der Vesting-Holland gestelde grensbataljons zou over de Oude Maas tegen Waalhaven worden ingezet en daartoe dit water over de Barendrechtsche brug en het veer bij Godschalxoord overschrijden. Tegen middernacht van 10 op 11 Mei naderde het bataljon, deels vervoerd op auto's en rijwielen, de Oude Maas.

Het andere grensbataljon zou het bruggenhoofd Moerdijk uit het zuiden aanvallen, gesteund door artillerievuur uit de Groep Kil. Hoewel eenige vorderingen werden gemaakt, liep deze aanval vast.

Uit het vorenstaande blijkt wel zeer duidelijk, dat tusschen de oorlogshandelingen in het Zuidfront van de Vesting-Holland en die in Noord-Brabant geenerlei verband bestond. Terwijl hier de val van de Peel-Raamstelling elk oogenblik kon worden verwacht en dus op een spoedig doordringen van snelle troepen naar de Moerdijkbruggen moest worden gerekend, werden daar de onderdeelen der Lichte Divisie, welke aan de Merwede als het ware gereed stonden om het Eiland van Dordrecht binnen te rukken en die bruggen te heroveren, meer noordwaarts gedirigeerd tegen doelen, welke onder de gegeven omstandigheden als nevendoelen moesten worden beschouwd.

De in den loop van 11 Mei door de Lichte Divisie ondernomen pogingen, om de Noord te overschrijden, mislukten. Omstreeks 12.00 deelde de Commandant aan den Commandant der

blz. 57

blz. 58

Vesting-Holland mede, dat hij niet in staat was met de beschikbare middelen de ontvangen opdracht uit te voeren. Deze gaf daarop, helaas te laat, bevel de Noord vast te houden en het geheele Eiland van Dordt van vijanden te zuiveren en vervolgens over het veer bij 's Gravendeel en de brug bij Barendrecht op te rukken naar Waalhaven.

In den nacht van 11 op 12 Mei werden de troepen aan de Noord opnieuw gegroepeerd en 4 bataljons Wielrijders en 2 batterijen Rijdende Artillerie, ter vermeerstering van het Eiland van Dordrecht, bij Papendrecht overgezet.

Inmiddels was de aanval van het bataljon van de Groep Kil op Dordrecht mislukt; eveneens de poging van het grensbataljon, om over de Barendrechtsche Brug en het veer bij Godschalchoord de Oude Maas te overschrijden.

Het grensbataljon tegenover het bruggenhoofd bij de Moerdijkbrug was in den morgen van 11 Mei in contact gekomen met het Fransche 6de Regiment Kurassiers. Een eskadron pantserwagens van dit Regiment deed om 18.00 een aanval op het bruggenhoofd, welke werd afgeslagen. Tegen den avond volgde een Duitsch luchtbombardement, waarna de Fransche pantserwagens verdwenen en het grensbataljon terugtrok achter de Mark.

In den vroegen morgen van 12 Mei rukte de hoofdgroep der Lichte Divisie in breed front het Eiland van Dordrecht op. Twee bataljons doorschreden Dordrecht, doch liepen in den zuidrand van deze stad vast tegen Duitsche strijdkrachten, welke inmiddels uit Waalhaven waren aangevoerd; twee andere bataljons bereikten zonder veel weerstand den Zeedijk ten oosten van de spoorbaan Dordrecht-Willemsdorp en hielden daar halt.

In den namiddag overschreden Duitsche pantserwagens uit zuidelijke richting de verkeersbrug bij Moerdijk en drongen dus de Vesting-Holland binnen.

In den nacht van 12 op 13 Mei trokken de troepen in Dordrecht zich terug achter de oude stadsgrachten.

Hoewel getracht werd het overschrijden van de Moerdijkbrug door Duitsche pantserstroepen door artillerievuur te belemmeren, werd bij het aanbreken van den dag op 13 Mei vastgesteld, dat lange colonnes gepantserde voertuigen de brug overschreden.

De beide bataljons der Lichte Divisie, welke op 12 Mei de Zeedijk hadden bereikt, versterkt met de zich nog op het oostelijk deel van het Eiland van Dordt bevindende troepen van Groep Kil, stelden zich in den vroegen morgen gereed, om, gesteund door een afdeeling van het Korps Rijdende Artillerie, een aanval te doen op de Tweede Tol, van welk wegenknooppunt uit de vijand het terrein tusschen Willemsdorp en Dordrecht beheerschte, doch tusschen 5.00 en 6.30 werden de gereedgestelde troepen hevig uit de lucht gebombardeerd en vervolgens door een tankaanval uiteengeslagen.

In den nacht werd, met machtiging van den Commandant der Vesting-Holland, Dordrecht ontruimd en ging de bezetting op den noordelijke Merwedeeoever terug. Omstreeks 24.00 was de overtocht voltooid.

Hiermede lag de weg naar Rotterdam voor den vijand open!

d. Hart des lands.

blz. 59

In het hart des lands legerden:

Het Iste Legerkorps met de Iste Divisie Zuid en de IIIde Divisie noord, de bezettingen van de kustposities Hoek van Holland, Scheveningen en IJmuiden, alsmede kustwachten, een aantal depottroepen en troepen ter bewaking van de vliegvelden.

In Rotterdam bevonden zich de depots van de verbindingstroepen, verlichtingstroepen, luchtsrijdkrachten, vaartuigentroepen en marinetroepen, alsmede 2 compagnieën Infanterie en een afdeeling Mariniers van 300 man.

Op het oogenblik van den aanval uit de lucht was alleen voor de kusttroepen, de organen der luchtverdediging en de bezettingen der vliegvelden volledige strijdvaardigheid gelast.

De vliegvelden Ypenburg, Ockenburg en Valkenburg werden, na hevige gevechten, door den vijand bezet, terwijl deze zich tevens het bezit verzekerde van de Haagsche Schouw en verschillende punten ten noorden en ten oosten van Den Haag en in het Westland, alsmede van de Maasbruggen te Rotterdam. De Commandant van het Iste Legerkorps gaf achtereenvolgens bevelen uit voor de veiligstelling van Den Haag en ter herovering van de vliegvelden.

Het gros der IIIde Divisie werd met middelen van versneld vervoer verplaatst in de richting van Den Haag; twee bataljons werden in de omgeving van Haarlem achtergelaten.

Een afdeeling Artillerie werd ter beschikking gesteld van den Kantonnementscommandant te

Rotterdam.

Het vliegveld Ockenburg was te 14.30 weer geheel in eigen handen, terwijl in den loop van den middag ook het vliegveld Ypenburg was heroverd. Het vliegveld Valkenburg was te ongeveer 17.00 weder in onze handen. Depottroepen heroverden de Haagsche Schouw, waardoor het gebruik van de autoweg Den Haag-Amsterdam weder verzekerd was.

Troepen van de Iste Divisie kregen opdracht, om, na de herovering van het vliegveld Ypenburg door te stooten naar den zuidrand van Delft om die plaats te ontzetten;

Onderdeelen van de IIIde Divisie kregen opdracht op te rukken tot een lijn 500 Meter zuid van den Wassenaarschen Slag.

De Legerkorpstroepen hielden Zoetermeer-Zegwaard, Pijnacker en Berkel bezet en zuiverden het terrein in de omgeving, waarbij talrijke gevangenen werden gemaakt.

Aangezien in het gebied van het Iste Legerkorps verschillende staven van de Vesting-Holland en een aantal depoteenheden optraden en door de gevechtsacties eenige dooreenmenging van troepen was ontstaan, werden bij bevel van den Commandant van het Iste Legerkorps in den avond van 10 Mei de bevelsbevoegdheden geregeld in dier voege, dat alles ten noorden van de lijn strandpaal 97-Veur-Leidschendam-Zoetermeer werd gesteld onder bevel van Commandant IIIde Divisie en alles ten zuiden daarvan onder bevel van den Commandant Iste Divisie.

In Rotterdam waren de daar aanwezige troepen erin geslaagd de noordelijke oever van de Maas van vijanden te zuiveren, behoudens een sectie Duitse troepen, welke zich verschanst had bij het noordelijke einde der bruggen.

De door den Commandant van het Veldleger gezonden troepen kwamen in den nacht van 10 op 11 Mei te Rotterdam aan.

In den vroegen morgen van 11 Mei gaf de Commandant van het Iste Legerkorps bevel de op 10 Mei ingezette aanvallen en zuiveringsacties te hervatten. In den loop van den dag werd het terrein ten zuiden van Delft door troepen onder het algemeen bevel van den Commandant der Iste Divisie van vijanden gezuiverd; in den avond werden de troepen teruggenomen in den zuidelijke rand van Delft. De vliegvelden Ypenburg en Ockenburg bleven bezet, het boschcomplex Ockenburg werd van vijanden gezuiverd.

Bij de IIIde Divisie slaagde de opmarsch naar de Wassenaarsche Slag niet. Van de deelnemende troepen werd een bataljon gedeeltelijk verstrooid en gevangen genomen; de rest trok terug op Katwijk, waar een stelling werd ingericht.

In den loop van den morgen werd besloten, om het duinterrein tusschen Den Haag en de Wassenaarsche Slag van het zuiden uit te zuiveren. Deze actie werd tot 20.00 doorgezet, waarna de deelnemende troepen werden teruggenomen in de noordoostelijke rand van Den Haag en het Park De Kievit.

Tegen het dorp Valkenburg, dat door den vijand met talrijke automatische wapens als steunpunt was ingericht, werden zonder afdoend resultaat aanvallen ingezet.

Te Rotterdam werden de in den nacht van 10 op 11 Mei aangekomen troepen ten deele gebruikt om het front langs de Maas te versterken. De ter beschikking van den Garnizoenscommandant gestelde afdeeling Artillerie beschoot evenals op 10 Mei, het vliegveld Waalhaven.

De uit Ockenburg verdreven troepen trokken in den ochtend van 12 Mei, na een mislukte aanval op het stafkwartier van de Groep 's-Gravenhage van de Vesting-Holland te Wateringen, af naar 't Woud, Den Hoorn en Hodenpijl en werden vervolgens verder teruggedreven in de richting Schipluiden.

De troepen welke in den zuidelijke rand van Delft eenige rust hadden genoten, rukten in 3 colonne's in zuidelijke richting op tot de Akkerdijsche Weg; te Rodenrijs legerden onderdeelen van het 3de Regiment Huzaren.

Noord van Den Haag hielden troepen van de IIIde Divisie Wassenaar, Den Deyl en Maaldrift bezet en zuiverden het meer noordwaarts gelegen polderterrein van vijanden.

Te Rotterdam bleef de noordelijke oever van de Maas bezet en werden de aangekomen versterkingen verder benut, om de oost-, noord- en westrand van de stad af te sluiten. De troepen waren zeer vermoeid, waarom aan den Commandant der Vesting-Holland de beschikking over een versch bataljon onder een energieken Commandant werd gevraagd, om 's nachts over de Maas te worden gezet en de zwakke Duitse troepen op den zuidelijke oever op te rollen. Dit bataljon kwam, geheel uitgeput, eerst in den morgen van den 13den aan.

Aan Commandant Iste Divisie werd gevraagd een aanval tegen Overschie in te zetten, hetgeen werd toegezegd.

blz. 60

Op 13 Mei te 0.30 gelastte de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht aan den Commandant te Rotterdam, om de noordelijke einden der Maasbruggen te heroveren. Een zeer snel ingezette aanval van de Mariniers strandde op 50 Meter van het doel.

De aanval op Overschie door troepen van de Iste Divisie moest worden gestaakt, omdat van het Algemeen Hoofdkwartier bevel werd ontvangen, om met de beschikbare krachten een pantserfront rondom Den Haag te vormen in verband met een in de Langstraat gemelde pantserdivisie.

Op 14 Mei werd de aanval, onder handhaving van het pantserfront hervat en was reeds gevorderd tot den rand van Overschie en Schiebroek, toen het bericht van de capitulatie kwam.

Op dit oogenblik was de toestand bij het Iste Legerkorps overigens geheel opgeklaard. De stad Den Haag was veilig gesteld, de vliegvelden ten noorden van de Nieuwe Waterweg waren stevig in eigen handen en het verkeer op de groote wegen in het hart des lands was afdoende verzekerd; de overgave van de weinige door den vijand bezette punten kon elk oogenblik worden verwacht; hier en daar waren reeds parlementairs gezonden. Zoo noodig zouden troepen ter sterkte van één Divisie, ruim voorzien van Artillerie, voor gebruik elders kunnen worden vrijgemaakt.

De strijd om Den Haag heeft m.i. bewezen, dat de gevechtswaarde van valschermtroepen slechts beperkt is en dat zij niet zijn opgewassen tegen behoorlijk georganiseerde troepen, welke goed worden aangevoerd en onder doelbewuste leiding staan, zelfs wanneer de bewapening en de geoefendheid van deze troepen niet aan de hoogste eischen voldoen.

De resultaten van dezen strijd hebben mij gesterkt in mijne meening, dat een Regiment Wielrijders, welke tot onze beste troepen behoorden, gesteund door een afdeling Artillerie, mits tijdig en met een duidelijke opdracht daarheen gezonden, met de valschermtroepen op het Eiland van Dordrecht korte metten zou hebben gemaakt en de Moerdijkbruggen spoedig weer in onze handen zou hebben gebracht.

Te Rotterdam meldde zich 14 Mei te 10.30 een parlementair, die schriftelijk de capitulatie der stad vroeg vóór 12.30. Er werd verband opgenomen met het Algemeen Hoofdkwartier, dat opdracht verstrekke, om den Duitschen Commandant erop attent te maken, dat het ultimatum geen rang en onderteekening van den steller bevatte, zoodat hierop niet kon worden ingegaan. Dit antwoord werd te ongeveer 12.15 door een Nederlandsch parlementair aan de Deutsche troepen op het Noorder-Eiland overhandigd. Hierna werden de capitulatievoorwaarden door den Duitschen commandeerenden Generaal persoonlijk op papier gesteld en voorzien van zijn rang, functie en handteekening. Het ultimatum verliep te 16.20.

Intusschen werd te 13.22 een vliegtuigeskader waargenomen. De Deutsche commandeerende Generaal bij de brug over de Koningshaven gelastte hierop, het afschieten van een roode lichtkogel, welk sein werd herhaald.

Te 13.30 begon echter het luchtbombardement, dat ruim een uur duurde en waardoor branden ontstonden, welke een groot deel van Rotterdam hebben verwoest.

Inmiddels was de Nederlandsche parlementair teruggekeerd en besloot de Commandant te Rotterdam de voorwaarden te aanvaarden.

Te ongeveer 15.30 besloot de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht om met de geheele weermacht te capituleeren, behalve voor wat betreft de troepen in Zeeland, waar de strijd nog werd voortgezet.

Van de Koninklijke Marine waren inmiddels een aantal oorlogsbodems, welke voor de oorlogvoering hier te lande niet benoodigd waren, naar Engeland vertrokken.

Met het oog hierop en op den ongunstigen keer, welke de zaken blijkbaar gingen nemen, besloot de Chef van den Marinestaf op Maandag 13 Mei zich eveneens naar Engeland te begeven, teneinde zich aldaar aan het hoofd der Nederlandsche Zeestrijdkrachten te stellen. Na - niet zonder langdurig overleg en het overwinnen van veel weerstand - hiertoe de toestemming van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht te hebben verkregen, had het vertrek in den voormiddag van 14 Mei plaats.

Nadat tot capitulatie was besloten, werd - eveneens na verkregen toestemming van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht - door den plaatsvervangenden Chef van den Marinestaf bevel gegeven, om van het nog aanwezige materiaal en personeel een zoo groot mogelijk deel naar Engeland te doen vertrekken.

Deze maatregelen moeten ten eerste worden toegejuicht; daardoor toch hebben wij tot het

blz. 61

blz. 62

laatst toe een aandeel in de oorlogvoering kunnen behouden en zouden wij - afgezien van hetgeen later in Indië is geschied - bij de eenmaal komende vredesonderhandelingen niet met ledige handen behoeven te staan.

Er is in militaire kringen zeer verschillend geoordeeld over de vraag, of de Opperbevelhebber, op wiens schouders door de uitgeweken Regeering de volle verantwoordelijkheid voor het verdere beleid was gelegd, op het juiste oogenblik het besluit tot capitulatie heeft genomen. Ik zal in dit vraagstuk geen partij kiezen. Naar mijne meening is het bepalen van het oogenblik, waarop de oorlogshandelingen moeten worden gestaakt, niet de taak van den Opperbevelhebber, doch van de Regeering, Zij was het, die - alvorens, in verband met den, naar hare meening, blijkbaar wanhopigen strategischen toestand te vertrekken - de volle verantwoordelijkheid voor de capitulatie op zich had moeten nemen niet alleen, maar ook duidelijke bevelen had moeten achterlaten ten aanzien van het overbrengen van een zoo groot mogelijk gedeelte van de weermacht, in elk geval van de Marine en een zoo groot mogelijke kern van de Landmacht, naar Engeland. Ook deze, zoo uiterst belangrijke, maatregel had niet aan het initiatief van den Opperbevelhebber, of juist gezegd, van den Chef van den Marinestaf mogen worden overgelaten.

e. Zeeland.

De strijd in Zeeland was nu verder van weinig beteekenis.

Reeds te 10 Mei kwam te 16.00 een gemotoriseerd Fransch Regiment Cavalerie op Walcheren aan.

Namens den Opperbevelhebber verzocht de Commandant in Zeeland den Regimentscommandant zijn troepen onverwijd te doen inzetten tegen de Duitsche troepen, welke de Moerdijkbruggen bezet hadden.

Dit geschiedde niet, aangezien op 11 Mei sterke Fransche strijdkrachten te Breda verwacht werden, die deze taak zouden kunnen uitvoeren.

Op 11 Mei nam de Generaal Durand, Commandant van de Fransche troepen, die Zeeuwsch-Vlaanderen inmiddels hadden bezet, verband op met den Commandant in Zeeland, die het verzoek, om een aanval in te zetten tegen de Moerdijkbruggen, herhaalde.

Berichten kwamen binnen, dat de te Breda verwachte Franschen aldaar te 4.00 waren aangekomen. '

Op 12 Mei trokken onderdeelen der Peeldivisie op Zeeland terug. Uit de teruggetrokken troepen werd een bataljon gevormd, bestemd voor de verdediging van Noord-Beveland.

In den namiddag van 14 Mei kwam het bericht van de capitulatie. Te 18.00 werd de Bathstelling aangevallen; in den loop van den avond werd deze stelling ontruimd en drong de Duitscher Zuid-Beveland binnen.

In den vroegen morgen van 15 Mei trachtten eenige oorlogsbodems welke daartoe de Wester-Schelde opstoomden, den Duitschen opmarsch op Zuid-Beveland door artillerievuur te belemmeren. Zij werden tot teruggaan gedwongen door artillerievuur van den wal en door luchtaanvallen.

Na een luchtbombardement werden de ten oosten van het kanaal Hansweert-Wemeldinge opgestelde troepen achter dit kanaal teruggenomen.

In den nacht van 15 op 16 Mei gelukte het verscheidene afdeelingen Duitsche troepen het kanaal te overschrijden; in den loop van den morgen van 16 Mei werd Zuid-Beveland ontruimd en de verdediging achter het Sloe voortgezet. In den avond ontving de Commandant in Zeeland de mededeeling van de Nederlandsche Regeering te Londen, dat hij Walcheren, zoo noodig moest prijsgeven en met zijn troepen uitwijken naar Zeeuwsch-Vlaanderen. Op 17 Mei te 13.30 werd het bevel tot het overbrengen der troepen naar Zeeuwsch-Vlaanderen gegeven.

Den 18den Mei werden maatregelen getroffen om de troepen uit Zeeuwsch-Vlaanderen af te voeren naar België of Noord-Frankrijk, aangezien zij door opdringende Duitsche troepen, welke inmiddels Antwerpen hadden bereikt, afgesneden dreigden te worden. Eén bataljon bleef nog te Oostburg in Zeeuwsch-Vlaanderen. Dit bataljon kreeg op 19 Mei bevel zich naar Duinkerken te begeven.

Hiermede was in Nederland de strijd geëindigd.

f. De luchtverdediging.

blz. 63

Ten slotte een kort woord over de wijze, waarop de organen van de luchtverdediging hun taak hebben vervuld.

Bij de organen der luchtverdediging was sedert den middag van 7 Mei de hoogste graad van strijdvaardigheid gelast, hetgeen o.m. inhield, dat elken morgen te 3.15 alle gevechtsofstellingen volledig bezet moesten zijn en alle jacht- en bombardeervliegtuigen startgereed op de velden moesten staan, terwijl de overige vliegtuigen verspreid buiten de vliegvelden moesten zijn opgesteld.

In den nacht van 9 op 10 Mei te 1.10 werd nader bepaald, dat de startgereede vliegtuigen niet te 3.15, doch reeds te 3.00 gereed moesten staan om op te stijgen; zij waren gemachtigd op eigen initiatief op te stijgen naar aanleiding van eigen waarneming of ontvangst van belangrijke luchtvaartberichten.

Van 1.36 - 2.45 werden door den luchtwachtdienst grensoverschrijdingen gemeld van zeer vele vliegtuigen van onbekende nationaliteit van Oost naar West over een front, gelegen tusschen de Noordzee-eilanden en Zuid-Overijssel.

Omstreeks 2.30 bewogen zich tevens verschillende vluchten over de Noordzee-eilanden, welke onze kust, gedeeltelijk over land, volgden in zuidwestelijke richting en daarna over Zeeland zuidwaarts koersten.

Waar de overvliegende vliegtuigen binnen het bereik van onze luchtdoelartillerie kwamen, werden zij krachtig beschoten.

Te 3.20 kwamen weer meldingen binnen, dat zich sterke vliegtuigverbanden boven Limburg, daarna boven Zeeland bevonden.

Dit alles heeft bij het Commando der luchtverdediging niet den indruk gevestigd, dat de oorlog was uitgebroken, zoodat geen aanleiding is gevonden bevelen tot het doen opstijgen der startgereede vliegtuigen te geven. Men dacht, dat een aanval van Duitschland op Engeland plaats had en, verwachtende, dat de Deutsche vliegtuigen bij hun terugkeer weder over ons grondgebied zouden vliegen, wilde men deze eerst dan aanvallen.

Met dit doel werd te 3.55 aan een tweetal jachtvliegtuigafdeelingen opdracht gegeven op te stijgen.

Op dit oogenblik was bij het Commando luchtverdediging nog niets bekend van grensoverschrijdingen op den grond, welke toch reeds om 3.15 waren begonnen. Blijkbaar was men door het Algemeen Hoofdkwartier niet ingelicht en had men daarmee ook geen verbinding opgenomen.

Inmiddels waren de startgereede vliegtuigen grootendeels op eigen initiatief opgestegen, toen de velden, waarop zij waren opgesteld, werden aangevallen. Dit opstijgen geschiedde daardoor veelal tijdens vijandelijk bombardement of mitrailleurvuur, waardoor zware verliezen werden geleden.

Behalve op het vliegveld Bergen gelukte het desniettemin aan het overgrootste deel der vliegtuigen de lucht in te komen, n.l. aan 55 van de 70. Verscheidene der opgestegen vliegtuigen werden echter afgeschoten of moesten een goed heenkomen zoeken en buiten de vliegvelden landen. In totaal werden door luchtgevechten, bombardement tijdens den start of tijdens een tussenlanding ter aanvulling van munitie en bedrijfsstoffen, 43 van deze 70 vliegtuigen blijvend buiten gevecht gesteld.

blz. 64

Zoodra eenig inzicht was verkregen omtrent de geleden verliezen alsmede aangaande de plaatsen en het aantal der overgebleven vliegtuigen van de verschillende types, werden de noodige bevelen gegeven voor hulpverlening en het weder bijeen brengen der vliegtuigen van bepaalde typen in nieuwe verbanden.

Het buiten de vliegvelden opgestelde, grootendeels verouderde materieel, had weinig of geen verliezen geleden.

Te 10.20 kreeg de Commandant der luchtverdediging van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht de opdracht, zich onder bevel van den Commandant der Vesting-Holland te stellen; concentratie van alle luchtstrijdkrachten voor de verdediging van het hart des lands werd daarbij gelast.

Het spreekt vanzelf, dat van het overschot van onze zwakke, deels verouderde luchtmacht, niet veel meer kon worden verwacht.

Toch zijn een aantal bombardeer- en verkenningsopdrachten uitgevoerd, welke echter, door de groote verliezen aan jachtvliegtuigen, bijna alle onbeschermd moesten worden uitgevoerd.

Het personeel der luchtstrijdkrachten, zoowel het vliegend gedeelte als dat van den gronddienst, heeft met bewonderenswaardige moed en toewijding tot het laatst toe zijn taak

vervuld. Geen moeite en gevaar werden ontzien, om het beschadigde materieel te herstellen en weder ter beschikking van de onderdeelen te stellen. Zonder aarzeling werden de vliegtuigen, waarvan de gevechtswaarde dikwijls in geen verhouding stond tot die van den vijand, weder bemand en werden de verstrekte opdrachten, hoewel onbeschermd, met de grootste doodsverachting uitgevoerd.

Voor de luchtverdediging vanaf den grond waren, voor het hart des lands en de aldaar gelegen vliegvelden, een drietal luchtverdedigingskringen gevormd, n.l. de kringen Amsterdam, Rotterdam-'s-Gravenhage en Utrecht-Soesterberg. De eerste twee ressorteerden rechtstreeks onder den Commandant der luchtverdediging, de laatste onder den Commandant van het Veldleger. De buiten de luchtverdedigingskringen bij de daarvoor in aanmerking komende objecten opgestelde luchtverdedigingsorganen ressorteerden in het algemeen onder de Stellingcommandanten en de Territoriale Bevelhebbers, terwijl ook bij het Veldleger luchtdoelbestrijdingsmiddelen waren ingedeeld.

Tengevolge van de aanvallen door Deutsche valschermjagers op Ypenburg e.o., Waalhaven e.o., Zwijndrecht en Moerdijk werd reeds in den morgen van 10 Mei een groot gedeelte van de tot de Kring Rotterdam-'s-Gravenhage behorende luchtdoelbestrijdingsmiddelen buiten gevecht gesteld. De Zuid van Rotterdam staande onderdeelen sloten in den loop van den dag aan bij aldaar nog in tact gebleven onderdeelen van de Vesting-Holland of trokken, gedeeltelijk in den nacht over het water, naar het Noorden.

Van de buiten gevecht gestelde onderdeelen was het materiaal nagenoeg geheel verloren gegaan. De bombardementen en het beschieten uit vliegtuigen hadden in het algemeen geen ernstige gevolgen; de verliezen waren gering.

Het aantal op 10 Mei afgeschoten Deutsche vliegtuigen was grooter dan verwacht werd en moet, behalve aan het koelbloedige optreden van Commandanten en bedieningen, worden toegeschreven aan het feit, dat de op geringe vlieghoogte en met kleine snelheid vliegende transportvliegtuigen goede doelen boden. Het totaal aantal buiten gevecht gestelde Deutsche vliegtuigen bedroeg op den eersten oorlogsdag meer dan 500. Hierbij zijn gerekend de verliezen tengevolge van beschieting der in Deutsche handen zijnde vliegvelden met artillerie en die als gevolg van versperring van landingsterreinen en voor landing geschikte wegen.

blz. 65

De verplaatsing van onderdoelen van het Veldleger brachten uiteraard talrijke stellingveranderingen mede van de daarbij ingedeelde luchtdoelbestrijdingsmiddelen. Wegens de terugtocht van het IIIde Legerkorps achter de Linge moesten ook de ten zuiden van die rivier opgestelde organen van de Luchtverdedigingskring Utrecht-Soesterberg meer noordwaarts worden verplaatst.

In den middag van 12 Mei achtte de Commandant van de luchtverdedigingskring Rotterdam-'s-Gravenhage het noodig zijn Commandopost te verplaatsen. De centrale werd vernield en de commandopost naar Den Haag verplaatst. Achteraf bleek deze verplaatsing voorbarig en werden maatregelen genomen de centrale te herstellen, waarna de Kringcommandant in den nacht van 12 op 13 Mei naar zijn oude commandopost terugkeerde.

Op 13 Mei werd, in verband met de terugtocht van het Veldleger achter het Oostfront van de Vesting-Holland, de staf van de luchtverdedigingskring Utrecht-Soesterberg naar Boskoop verplaatst, terwijl bij het invallen van de duisternis een groot aantal stellingveranderingen van bij die Kring ingedeelde luchtdoelbestrijdingsmiddelen plaats vond.

Op 14 Mei maakte de capitulatie ook aan de met groote toewijding uitgevoerde oorlogshandelingen van het overgrootste deel der luchtverdedigingsorganen op den grond een einde.

Slotwoord.

Het is een niet te ontkennen feit, dat het Nederlandsche leger door een jarenlange verwaarloozing ten aanzien van geoefendheid, bewapening en encadreering niet aan redelijke eischen voldeed.

blz. 66

De eerste oefeningstijd was te kort, het aantal en de duur der herhalingsoefeningen onvoldoende, op het beroepspersoneel was te zeer bezuinigd, aan de oefening van de reserve-officieren was te weinig zorg besteed en aan de aanschaffing van materieel was niet genoeg ten koste gelegd. Nog in 1933 werd aan de "Commissie Idenburg" opgedragen, voorstellen in te dienen voor eene bezuiniging van 25 miljoen gulden op de weermacht (die in Nederlandsch

Indië inbegrepen).

Eerst daarna kwam het inzicht, dat de politieke verhoudingen in Europa tot wijziging in de gevolgde gedragslijn noopten en kwamen geleidelijk belangrijke verbeteringen tot stand. Afschaffing van het vooroefeningsinstituut en invoering van een capitulantienstelsel, hoewel door de "Commissie Idenburg" als bezuinigingen voorgesteld, moeten tevens als verbeteringen worden beschouwd. Groote vooruitgang brachten de wijziging van de dienstplichtwet en de beschikbaarstelling van een aanzienlijk bedrag (100 miljoen gulden) voor de gedeeltelijke uitvoering van een door den Chef van den Generalen Staf ontworpen urgentieprogramma ten behoeve van de materieelvoorziening.

Hierdoor ontstonden de voorwaarden voor een belangrijke reorganisatie van het leger, welke in 5 jaren tot stand zou worden gebracht. Zij was ongeveer halverwege voltooid, toen de mobilisatie van de weermacht werd bevolen.

Doordat de wijziging van de dienstplichtwet niet de zoo noodzakelijke vergroting van het aantal herhalingsoefeningen bracht, was eene opvoering van de geoefendheid van het geheele leger niet mogelijk en beperkte deze zich tot de jongste lichten.

De aanschaffing van modern materieel geschiedde, mede tengevolge van de overbelasting van de oorlogsindustrie, niet met de snelheid, welke door de omstandigheden werd vereischt. Op de vorming van een tankbataljon, waarvoor de gelden op het goedgekeurde urgentieprogramma waren uitgetrokken, werd teruggekomen. Beslissingen, in het bijzonder ten aanzien van de aanschaffing van vliegtuigen en moderne veldhouwitsers werden te laat of in het geheel niet genomen. Op het oogenblik der mobilisatie moest dan ook de geoefendheid van het leger, vooral van de oudste lichten, als hoogst onvoldoende worden beschouwd, de luchtmacht als geheel ontoereikend, de artillerie als grootendeels verouderd en de overige bewapening als nauwelijks voldoende.

De omstandigheid, dat de weermacht een achttal maanden gemobiliseerd is geweest, alvorens wij in den oorlog werden betrokken, gaf de gelegenheid om veel van het verzuimde, vooral op het gebied der geoefendheid en het aankweeken van een goede geest en de noodige samenhang in den troep, in te halen.

Tegenwerkende factoren waren hier:

- a. De geheel onvoldoende toestand van de doode weermiddelen, waardoor het grootste deel van den beschikbaren tijd aan den aanleg van versterkingen moest worden besteed. De trage beschikbaarstelling van de noodige geldmiddelen en de bezwaren der Regeering tegen de toepassing van art. 12 van de Oorlogswet (tewerkstelling van de burgerbevolking) maakten, dat deze werkzaamheden voor het overgrote deel door den troep moesten worden verricht.
- b. Het, als gevolg van het niet afkondigen van den staat van beleg, ontbreken van de noodige bevoegdheden tot het tegengaan van spionage, tot het weren van ongewenschte elementen in de legeringsgebieden en tot het instellen van een censuur ter wering van opruiende geschriften en beteugeling van de gezag en krijgstucht ondermijnende extremistische pers.

De Duitse legerleiding heeft op de aan onze weermacht klevende gebreken een zeer hooge wissel getrokken door een troepenmacht van slechts 1/3 van de sterkte van ons leger uit te trekken, om zich door een "coup de main" op groote schaal van ons land meester te maken.

Dat deze "coup de main" is geslaagd, is in eerste instantie te wijten aan het herhaaldelijk en stelselloos ingrijpen van de Regeering in het te voeren kriegsbeleid, hetwelk culmineerde in het geven van een opdracht aan den Opperbevelhebber, welke met de beschikbare strijdkrachten niet was uit te voeren, althans moest leiden, óf tot een ontoelaatbare verzwakking van de algemeene reserves óf tot de ontruiming van de zuidelijke provinciën.

De Generaal Winkelman heeft de laatste oplossing gekozen en heeft daarin volhard, toen de Moerdijkbruggen bij verrassing in handen van Duitse valschermjagers waren gevallen. Hierdoor kon reeds op den tweeden dag na het uitbreken van den oorlog een Duitse pantserafdeeling ongehinderd ons land binnenrukken en via Deurne en de Langstraat de hand reiken aan deze valschermjagers, waardoor het lot van de Vesting-Holland was beslist. Deze gang van zaken zou, bij het gevolgde beleid, niet anders zijn geweest, ook al hadden wij over de best geoefende en uitgeruste troepen van de wereld beschikt.

Daarnaast dient te worden erkend, dat bij de verdediging van den zuidelijken vleugel van de

blz. 67

blz. 68

Grebbestelling de aldaar strijdende onderdeelen hebben gefaald. De geest van de troep en het overwicht van de commandanten zijn daar niet bestand gebleken tegen de zenuwschokkende invloeden van artilleriebeschietingen en luchtbombardementen, welke in het moderne gevecht nu eenmaal te verwachten zijn. Het gevolg was, dat de stellingen werden ontruimd, ook wanneer geen verliezen van beteekenis waren geleden. De uitgevoerde tegenstooten liepen vast in het vuur van eigen troepen.

De beperkte reserves, welke nog aanzienlijk waren verzwakt ten behoeve van de bestrijding van de valschermjagers in het hart des lands, ondanks de aanwezigheid aldaar van een geheel legerkorps, waren onvoldoende om den toestand te herstellen; de van elders aangevoerde versterkingen kwamen druppelsgewijze en grootendeels in zeer vermoeiden toestand beschikbaar.

Een tegenaanval, welke goede kansen scheen te bieden, mislukte door gebrekkige technische uitvoering en betreurenswaardige wrijvingen in de hogere bevelvoering.

Dit alles, gepaard aan het feit, dat in het Oostfront van de Vesting-Holland geen troepen meer aanwezig waren, zou ook hier, naar moet worden gevreesd, tot een catastrofe hebben geleid, indien niet de capitulatie een einde aan den strijd had gemaakt.

Het was geen opwekkende taak, om dit korte overzicht van de voorgeschiedenis en het verloop van den oorlog op ons grondgebied samen te stellen. Ik ben daartoe, zooals ik reeds in het "voorwoord" opmerkte, kort na de capitulatie overgegaan, omdat ik het van belang achtte, dat, met het oog op een eventueel in te stellen onderzoek tot vaststelling van de verantwoordelijkheden voor het beschamende verloop van den oorlog, de feiten zouden zijn vastgelegd.

Tot nu toe is dit onderzoek uitgebleven. Het schijnt, dat de Regeering, welke van vrijwel iederen ambtenaar, die gedurende den bezettingstijd op zijn post is gebleven, rekening en verantwoording eischt van zijne gedragingen, geen belangstelling heeft voor hetgeen ten aanzien van de voorbereiding en het voeren van den oorlog hier te lande is geschied.

Zij, die gedurende de bezetting den ondergrondscen strijd hebben gevoerd, worden hemelhoog verheven. Zij, die openlijk en in uniform hebben gestreden en daarbij hun plicht en dikwijls meer dan hun plicht hebben gedaan, worden vergeten.

blz. 69

Ik wensch voor niemand onder te doen in waardeering voor hetgeen onze illegale strijders hebben gedaan. Ook in de Meidagen van 1940 zijn echter door tal van soldaten daden van heldenmoed verricht; ik acht het een eisch van recht en billijkheid, dat ook de toen gebrachte offers worden erkend en gewaardeerd.

Maar niet alleen recht en billijkheid eischen een onderzoek. Ook met het oog op onze internationale positie is het van het hoogste belang, dat wij door eene openlijke erkenning en afkeuring der gemaakte fouten en tekortkomingen, blijk geven deze in de toekomst te willen vermijden.

Laten wij ons geen illusies maken, dat men in het buitenland deze tekortkomingen niet zou hebben opgemerkt en het daarom wellicht verstandiger zou zijn deze met den mantel der liefde te bedekken. Men vrage dit slechts aan hen, die deel uitmaakten van de Fransche pantsertroepen, die ons te hulp kwamen snellen voor de verdediging van de Peel-Raamstelling. Deze moesten niet alleen constateeren, dat het gros onzer troepen Noord-Brabant zonder strijd had ontruimd en de zwakke bezetting van de stelling in volle terugtocht was, doch moesten tevens ondervinden, dat de uit België naar ons land voerende wegen door onze troepen bij de grens waren versperd en de bruggen in die wegen vernield, waardoor hun opmarsch aanzienlijke vertraging ondervond en zij wel den indruk moesten krijgen dat hun hulp niet werd verwacht en gewenscht.

Geen struisvogelpolitiek is hier op haar plaats. Slechts een streng en onpartijdig onderzoek en openlijke afkeuring der gemaakte fouten, niet slechts door woorden, doch ook door daden, zal hier de overtuiging kunnen vestigen, dat ook op het gebied der landsverdediging de woorden "herstel" en "vernieuwing" geen holle klanken zijn.

Wij hebben thans, in overeenstemming met de eischen des tijds, eene Regeering van vooruitstrevende politieke richting. Dit brengt mede, dat een deel der leden van het kabinet behoort of heeft behoord tot partijen, welke tot kort vóór den oorlog het beginsel der nationale ontwapening huldigden en wier standpunt ten aanzien van de landsverdediging werd gesymboliseerd door "het gebroken geweertje".

Ik ben overtuigd, dat dit hen niet zal beletten, thans ten volle mede te werken aan het spoedig

blz. 70

vormen van een krachtige strijdmacht voor Indië en van bezettingstroepen voor Duitsland en voor de ordehandhaving hier te lande. De noodzakelijkheid hiervan springt te zeer in het oog, dan dat zij zich hieraan zouden kunnen onttrekken.

Daarnaast moeten echter thans de grondslagen worden gelegd voor onze toekomstige weermacht. Want hoezeer wij hopen, dat de bondgenooten erin zullen slagen maatregelen te nemen, welke voor langen tijd een oorlog onmogelijk zullen maken, de eeuwige vrede zullen ook zij ons niet kunnen brengen.

Onze traditioneele houding van neutraliteit en afzijdigheid zullen wij - daarover bestaat geen verschil van meening - in de toekomst dienen te laten varen. Duidelijk zullen wij tot uitdrukking moeten brengen, dat wij onder alle omstandigheden onze internationale verplichtingen willen nakomen, ook ten aanzien van ons aandeel in een eventueele oorlogvoering. Daartoe zullen wij een weermacht dienen op te bouwen waarvan de kracht in overeenstemming is met de taak, welke wij in een gealliëerde oorlogvoering zullen moeten vervullen en welke gedragen wordt door de belangstelling van Regeering en Volk.

Mogen wij, mag het buitenland vertrouwen, dat deze Regeering bereid zal zijn daarvoor de grondslagen te leggen en de voorwaarden te scheppen?

Wil zij op dit vertrouwen aanspraak maken, dan is het, naar mijne meening, van het hoogste belang, dat zij duidelijk haar standpunt bepaalt en tot uitdrukking brengt inzake het conflict, dat indertijd tusschen Regeering en Opperbevelhebber is gerezen en dat zoo duidelijk in het teeken stond van de vraag, of voor ons aandeel in den strijd tegen een eventueelen overweldiger al of niet de noodige offers behoorden te worden gebracht!

Bron: De wisseling in het Opperbevel van Land- en Zeemacht in Februari 1940
Opgesteld door I.H. Reynders, Generaal b.d.,
Oud-Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht
Uitgegeven door W.P. van Stockum & Zoon te Den Haag, 1945.